

สื่อในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์

กรมประชาสัมพันธ์เป็นองค์กรสื่อสารมวลชนที่มีสื่ออยู่ในสังกัดมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดเข้ามารวมอยู่ในกรมประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการและจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน การตั้งกรมประชาสัมพันธ์ในครั้งแรกนั้นมีจุดมุ่งหมายจะรวมสื่อต่าง ๆ เข้ามาไว้ในหน่วยงานเดียวกันให้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงาน ดังปรากฏในหนังสือกิจการและระเบียบวิธีปฏิบัติราชการของสำนักงานโฆษณาการว่า¹

ในประเทศซึ่งเห็นความสำคัญของการโฆษณาและได้ลงมือจัดทำไปแล้ว ย่อมเอาใจใส่ที่จะรวมเอาเครื่องมือแห่งการโฆษณาเหล่านี้เข้าไว้ในความบังคับบัญชาอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อจะป้องกันมิให้มีการโฆษณาแตกต่างกัน ให้การโฆษณาเป็นไปโดยนัยเดียวกัน มีระเบียบอย่างเดียวกัน เพื่อจุดประสงค์อันเดียวกัน เพราะมิฉะนั้นแล้วอาจเกิดผลร้ายขึ้นได้ การโฆษณาที่ต่างคนต่างทำนั้นอาจขัดกันขึ้นเองก็ได้ หรือบางทีก็มาซ้ำในเรื่องเดียวกัน ซึ่งเป็นการเปลืองเวลาและเงินทอง โดยได้รับผลตอบแทนไม่คุ้ม

ด้วยเหตุนี้เมื่อแรกตั้งกองการโฆษณานั้นจึงมีความมุ่งหวังที่จะทำการสื่อสารโฆษณาผ่านสื่อต่าง ๆ ดังนี้

1. ทางเอกสาร
2. ทางปาฐกถา
3. ทางภาพยนตร์
4. ทางวิทยุกระจายเสียง

¹ กรมประชาสัมพันธ์, กิจการและระเบียบปฏิบัติราชการของสำนักงานโฆษณาการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2480), หน้า 19-20.

5. ทางหนังสือพิมพ์
6. ทางดนตรี
7. ทางละคร หรือ นาฏศาสตร์
8. ทางจัดการท่องเที่ยว²

ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อเฉพาะกิจ

สื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media)

สื่อสิ่งพิมพ์ของกรมประชาสัมพันธ์มีหลายชนิด เช่น หนังสือ และเอกสาร
เผยแพร่ ภาพนิ่ง ภาพโปสเตอร์

หนังสือ และเอกสารเผยแพร่

เมื่อตั้งกองการโฆษณาขึ้นแล้ว ตามระเบียบปฏิบัติภายในได้แบ่งงานออกเป็น 5 แผนก ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อสิ่งพิมพ์ถึง 2 แผนก คือ แผนกเอกสาร และแผนกหนังสือพิมพ์

ต่อมาเมื่อเปลี่ยนชื่อเป็น "สำนักงานโฆษณาการ" นั้น ได้ขยายโครงสร้างขึ้นโดยให้แผนกเอกสารขึ้นอยู่กับกองเผยแพร่ความรู้ และแผนกหนังสือพิมพ์ได้ถูกยกกระจัดเป็นหน่วยงานระดับกอง คือ กองหนังสือพิมพ์

แผนกเอกสาร มีหน้าที่เรียบเรียงเอกสารต่าง ๆ ขึ้นพิมพ์แจกจ่ายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์สุนทรพจน์ของบุคคลสำคัญ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี พิมพ์ประกาศและแถลงการณ์ของรัฐบาลขึ้นแจกจ่ายรวมทั้งแปลเป็นภาษาต่างประเทศ โดยมีความมุ่งหมายในการเผยแพร่ 5 ประการ คือ³

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39 - 40.

1. เพื่อที่จะเผยแพร่ระบอบการปกครองประชาธิปไตยให้แพร่หลายและเพื่อให้ประชาชนบังเกิดความนิยมเลื่อมใสในรัฐธรรมนูญ
2. เพื่อที่จะสนับสนุนให้ประชาชนมั่นคงในการรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
3. เพื่อที่จะให้ประชาชนปฏิบัติตนเคร่งครัดในศีล ในธรรม และ จรรยา สัมเป็นอารยชนเทียมทันอารยประเทศ แต่ยังคงรักษาระเบียบประเพณีบางอย่างของชนชาติไทยไว้โดยเคร่งครัด
4. เพื่อที่จะแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในวิชาอาชีพ ประเภทต่าง ๆ ซึ่งกระทำกันอยู่เป็นส่วนมากในประเทศสยาม
5. เพื่อที่จะเผยแพร่สภาวะแห่งประเทศสยามให้บังเกิดความไว้วางใจแก่นานาประเทศ

นายไพโรจน์ ชัยนาม ได้กล่าวถึงหนังสือที่สำนักงานโฆษณาการพิมพ์เผยแพร่ในระยะแรก ๆ ว่า⁴

หนังสือที่สำนักงานโฆษณาการพิมพ์ในตอนนั้นมีหลายเรื่อง เช่น เรื่องการปกครอง การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร หน้าที่ของพลเมือง ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกใน พ.ศ. 2476 นั้น กองการโฆษณาได้พิมพ์แถลงการณ์เรื่องการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั้นแรกจ่ายหลายหมื่นเล่ม และในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2481 ก็ได้พิมพ์คำแนะนำในการเลือกตั้งออกแจกจ่ายประมาณ 2 แสนฉบับ ใน พ.ศ. 2479 และ พ.ศ. 2480 ได้จัดทำหนังสือ "คู่มือพลเมือง" ตามแบบหนังสือสอนสิทธิและหน้าที่พลเมืองตามแบบอย่างต่างประเทศออกจำหน่ายถึง 1 แสนเล่ม นอกจากนี้ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เช่น งานฉลองวันชาติ งานฉลองรัฐธรรมนูญ ก็จัดให้มีการประกวดเรียงความส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยหลายครั้ง

⁴ ไพโรจน์ ชัยนาม, "กรมโฆษณาการ," ใน 50 ปีกรมประชาสัมพันธ์, 2526, หน้า 40.

จะเห็นได้ว่าในตอนแรกเอกสารที่พิมพ์เผยแพร่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการให้ความรู้ด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนนโยบายในการปกครองของรัฐบาล และเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จะได้มีความเลื่อมใสในการปกครองระบอบใหม่นี้ ไม่ทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล และไม่ขัดขวางการปฏิบัติงานของรัฐบาล

แผนกหนังสือพิมพ์

นอกจากจะพิมพ์เอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับการปกครองระบอบใหม่แล้ว กองการโฆษณายังมีแผนกหนังสือพิมพ์ไว้ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสื่อมวลชนอีกแขนงหนึ่ง รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ และต้องการที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหนังสือพิมพ์ดังกล่าวไว้ในหนังสือสำนักงานโฆษณาการว่า⁵

รัฐบาลต้องการให้สำนักงานโฆษณาการได้เป็นสื่อสารติดต่อกระทำความเข้าใจกับบรรดาหนังสือพิมพ์ทั้งหลาย ปราศรณาให้ใช้พระคุณแก่หนังสือพิมพ์ มีอิทธิพลเหนือหนังสือพิมพ์ด้วยคุณความดีและด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นสำนักงานโฆษณาการจึงมีฐานะเป็นเพื่อนที่ดี ให้ความช่วยเหลือแก่หนังสือพิมพ์ เป็นผู้รับใช้หนังสือพิมพ์เป็นบางโอกาสเป็นที่ปรึกษาของหนังสือพิมพ์ทุกเมื่อ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมฐานะของหนังสือพิมพ์ในเมืองไทยเราให้เจริญก้าวหน้าอยู่ในระดับสูงขึ้นไป

ในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของประเทศไทยนั้น เป็นระยะที่หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ดำเนินการอย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้ว ได้รับความนิยมสูง อาจเรียกได้ว่าเป็นสื่อมวลชนอย่างเดี่ยวที่ปฏิบัติงานอย่างได้ผลในขณะนั้น เนื่องจากการวิทยุกระจายเสียงยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น อุปกรณ์การส่งกระจายเสียงยังไม่มีสมรรถภาพเพียงพอ และเครื่องรับวิทยุยังมีราคาแพง ประชาชน

⁵ กรมประชาสัมพันธ์, กิจการและระเบียบวิธีปฏิบัติราชการของสำนักงานโฆษณาการ, หน้า 97 - 98.

ส่วนใหญ่จึงสามารถรับข่าวสารข้อมูลจากหนังสือพิมพ์เป็นส่วนใหญ่ หนังสือพิมพ์มีความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจและความคิดเห็นของผู้อ่านได้ รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ ทั้งเห็นว่านอกจากจะเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการโฆษณาเผยแพร่ให้แก่รัฐบาลแล้ว ยังอาจทำให้รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อตั้งกองการโฆษณาจึงกำหนดให้มีแผนกหนังสือพิมพ์ขึ้นในหน่วยงานนี้ เพื่อติดต่อกับหนังสือพิมพ์อย่างใกล้ชิด ต่อมาได้ยกระดับแผนกหนังสือพิมพ์ขึ้นเป็นหน่วยงานระดับกองเมื่อได้เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานโฆษณาการ

กองหนังสือพิมพ์ในสำนักงานโฆษณาการแบ่งออกเป็นสองแผนก คือ
แผนกหนังสือพิมพ์ในประเทศ มีหน้าที่

1. พิจารณาและเรียบเรียงข่าว ทั้งที่เป็นทางราชการและมีใช่ออกโฆษณา
2. ติดต่อกับบรรณาธิการผู้สื่อข่าวประจำกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ และผู้สื่อข่าวในจังหวัดต่าง ๆ
3. พิจารณาตรวจหนังสือพิมพ์
4. เรียบเรียงคำแก้ข่าวและคำชี้แจงให้แก่หนังสือพิมพ์
5. ติดต่อและรับรองบรรณาธิการผู้แทนของหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ

แผนกหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ทำหน้าที่

1. พิจารณาตรวจหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ
2. ทำข่าวราชการและแถลงการแก้ข่าว ตลอดจนการติดต่อกับหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ
3. ด้อนรับผู้แทนหนังสือพิมพ์และผู้แทนของบริษัทผู้สื่อข่าวต่างประเทศ
4. โฆษณาทางหนังสือพิมพ์

นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่ในการผลิตเอกสารเผยแพร่ภาษาอังกฤษ คือ Siam To-day ซึ่งออกเป็นประจำ 4 เดือน ต่อ 1 เล่ม ทำให้ชาวต่างประเทศรู้จักประเทศไทยยิ่งขึ้น^๑

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100, 114.

กรมประชาสัมพันธ์ได้พัฒนางานด้านสื่อสิ่งพิมพ์ขึ้นเรื่อย ๆ และได้รับความสนใจจากประชาชนมาก ในวันครบรอบ 40 ปี ของกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2516 พลเอก กฤษ ฤกษ์พันธ์ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ในขณะนั้น ได้กล่าวถึงความก้าวหน้าทางด้านเอกสารสิ่งพิมพ์ของกรมประชาสัมพันธ์ในการบรรยายทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยว่า "กรมประชาสัมพันธ์ได้จัดส่งเอกสารภาพ และโปสเตอร์ไปยังที่ต่าง ๆ เดือนละ 150,000 ราย ส่งเอกสารข่าววิทยุวันละ 3,700 ฉบับ"⁷

ปัจจุบัน งานด้านสื่อสิ่งพิมพ์ของกรมประชาสัมพันธ์ได้ขยายและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก โดยได้แยกงานออกไปอยู่ในความรับผิดชอบของกองต่าง ๆ หลายกอง คือ

กองวิชาการ รับผิดชอบในการพิมพ์เอกสารเผยแพร่ภาษาไทย ทั้งด้านวิชาการ การประชาสัมพันธ์ และการสื่อสารมวลชน ตลอดจนนโยบายและผลงานของรัฐบาล และสาระนำรัฐต่าง ๆ

กองข่าวในประเทศ รับผิดชอบในการผลิตเอกสารข่าวที่นำออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย คือ วิทยุสารประจำวัน

กองข่าวต่างประเทศ รับผิดชอบในการพิมพ์เอกสารเผยแพร่ภาษาต่างประเทศ คือ

- Thailand Illustrated เป็นเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับประเทศไทย ออกเป็นประจำ 4 เดือน ต่อ 1 เล่ม เหมือน Siam To-day ที่เคยพิมพ์ในสมัยก่อน
- Thailand in Brief เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลทุกด้านเกี่ยวกับประเทศไทยอย่างสั้น ๆ
- นามสงเคราะห์ส่วนราชการไทย เป็นหนังสือที่แสดงถึงชื่อและสถานที่ติดต่อของส่วนงานราชการและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ

⁷ พลเอก กฤษ ฤกษ์พันธ์, "งานประชาสัมพันธ์ของรัฐครบรอบ 40 ปี", บรรยายทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, วันที่ 3 พฤษภาคม 2516,

- วิเทศทัศน์ และ ก้าวทันโลก เป็นเอกสารแปลสรุปทัศนคติของสื่อมวลชนทั่วโลกที่มีต่อประเทศไทย และสภาวะทั่วโลกทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ
- เอกสารเฉพาะกิจที่ออกในวาระสำคัญของชาติ ศาสนา และพระราชาวงศ์ ที่เห็นสมควรเผยแพร่แก่ชาวต่างประเทศ

หนังสือและเอกสารเผยแพร่ของกรมประชาสัมพันธ์ เป็นสื่อสำคัญที่กรมประชาสัมพันธ์ได้ใช้ในการส่งข้อมูลข่าวสารไปให้แก่ประชาชนการส่งข่าวเกี่ยวกับนโยบายและการปฏิบัติงานของรัฐบาล การให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ แก่ประชาชนเช่น เรื่องการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ การส่งเสริมวิชาชีพแก่ประชาชน การอบรมสั่งสอนในเรื่องศีลธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และบริบทของสังคมและความต้องการของผู้มีอำนาจในการปกครองในขณะนั้น

สื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

นอกจากหนังสือและเอกสารเผยแพร่แล้ว กรมประชาสัมพันธ์ยังได้ผลิตภาพนิ่ง ภาพถ่าย ภาพเขียน ภาพโปสเตอร์ ป้ายประกาศ ป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ ออกเผยแพร่เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะกิจในโอกาสต่าง ๆ กัน ในสมัยแรกตั้งหน่วยงานสำนักงานโฆษณาการจะเป็นผู้ถ่ายภาพเหตุการณ์ในโอกาสต่าง ๆ และนำมาแจกจ่ายให้แก่หนังสือพิมพ์ และนำพิมพ์ในหนังสือเอกสารของกรมที่แจกจ่ายทั้งภายในและภายนอกประเทศ เนื่องจากในสมัยนั้นการสื่อสารยังไม่กว้างขวางและมีประสิทธิภาพ เช่น ปัจจุบัน ทั้งโอกาสในการสื่อสารในหน่วยงานราชการบางครั้งไม่สามารถทำได้ เนื่องจากหน่วยงานราชการมักจะปกปิดข่าวและไม่สามารถเจาะข่าวลึกได้ ปัจจุบันนี้วิชาการสื่อสารมวลชนได้เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมากในประเทศไทย หน่วยงานสื่อสารมวลชนอื่น ๆ ต่างก็มีผู้สื่อข่าวและช่างภาพของตนเอง มีการแข่งขันกันในการหาข่าว โดยไม่ต้องรอข่าวและภาพแจกจ่ายจากกรมประชาสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามกรมประชาสัมพันธ์ก็ยังมีหน่วยงานที่ผลิตสื่อทางด้านนี้เพื่อใช้ในงานของกรมประชาสัมพันธ์ และบริการให้แก่หน่วยงานที่ต้องการ หน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ คือ กองผลิตโสตทัศนูปกรณ์

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media)

สื่อวิทยุ

จาก 4 พี เจ สู่ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

วิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2470 ด้วยพระดำริของพลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า บุรฉัตร ไชยกร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม พระองค์ทรงนำเครื่องส่งวิทยุโทรศัพท์ขนาดกำลังส่ง 200 วัตต์ มาตั้งที่วังดอกไม้ ถนนหลวง ในกรุงเทพมหานคร ทดลองส่งเสียงพูดและเสียงดนตรี และได้มีรับสั่งให้กองช่างวิทยุ กรมไปรษณีย์โทรเลข ทดลองส่งวิทยุกระจายเสียงด้วยเครื่องส่งวิทยุโทรศัพท์แบบเดียวกันจากตึกกรมไปรษณีย์โทรเลข ปากคลองโอ่งอ่าง หน้าวัดราชบูรณะ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา^๑

การทดลองส่งกระจายเสียงของกรมไปรษณีย์โทรเลขนี้ ใช้ความถี่สูง (High Frequency) สมัยนั้นเรียกว่าคลื่นสั้น มีความยาวคลื่นประมาณ 37 เมตร (ความถี่ 8.1 เมกะเฮิรตซ์) โดยได้เริ่มส่งกระจายเสียงมาตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม 2471 ใช้ชื่อสถานีวิทยุกระจายเสียงทดลองนี้ว่า "4 พี เจ" (HS 4 PJ)^๒

ต่อมากองช่างวิทยุกรมไปรษณีย์โทรเลขได้ย้ายกิจการส่งวิทยุกระจายเสียงทดลองไปดำเนินการที่สถานีวิทยุศาลาแดง ซึ่งเดิมเป็นสถานีวิทยุโทรเลขของกองทัพเรือ สำหรับการติดต่อสื่อสารกับเรือรบหลวง และกับสถานีวิทยุโทรเลขที่จังหวัดสงขลา การกระจายเสียงที่สถานีวิทยุศาลาแดงนี้กรมไปรษณีย์โทรเลขได้เปลี่ยนใช้ความยาวคลื่น 29.5 เมตร มีกำลังส่ง 500 วัตต์ เรียกชื่อสถานีว่า "2 พี เจ" (HS 2 PJ) และต่อมาได้ทดลองส่งด้วยคลื่นยาว หรือความถี่ปานกลาง (Medium Frequency) ใช้ความยาวคลื่น 320 เมตร มีกำลังส่ง 1,000

^๑ เสงี่ยม เผ่าทองสุข, "ประวัติวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทย," ใน วันวิทยุกระจายเสียงครบรอบ 60 ปี, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผลิตและเผยแพร่เอกสาร กรมประชาสัมพันธ์, 2533), หน้า 6.

^๒ HS คือ สัญญาณเรียกขานสถานีวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทย กำหนดโดยสหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศ

PJ คือ คำย่อของพระนามพระองค์เจ้า บุรฉัตร ไชยกร

วัดต์ เพื่อให้ผลการรับฟังบริเวณจังหวัดรอบๆกรุงเทพฯดีขึ้น เรียกชื่อสถานีว่า " หนึ่ง หนึ่ง พี เจ " (HS 11 PJ) สำหรับการกระจายเสียงภายในประเทศ ส่วนการทดลองส่ง โดยคลื่นสั้นคงใช้สำหรับการส่งวิทยุกระจายเสียงไปต่างประเทศ เท่านั้น

เมื่อการรับฟังวิทยุกระจายเสียงเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ประชาชนมากขึ้น กองช่างวิทยุกรมไปรษณีย์โทรเลขจึงจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นที่วังพญาไท ทำการกระจายเสียงด้วยเครื่องส่งที่สั่งซื้อใหม่มาจากต่างประเทศ มีกำลังส่ง 2,500 วัตต์ ใช้ความยาวคลื่น 350 เมตร โดยใช้ชื่อสถานีว่า "สถานีวิทยุกรุงเทพฯ ที่ พญาไท (Radio Bangkok at Phayathai) มีสัญญาณเรียกขานตามข้อบังคับวิทยุว่า HSPJ โดยได้ทำพิธีเปิดเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2473 ตรงกับวันที่ระลึกจักรมงคลงในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 โดยได้ถ่ายทอดกระแสพระราชดำรัสในงานพระราชพิธีจักรมงค จากพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยในพระบรมมหาราชวัง และเป็นครั้งแรกที่มีกระแสพระราชดำรัสกล่าวถึงหน้าที่ของวิทยุกระจายเสียงว่า

การวิทยุกระจายเสียงที่ได้เริ่มจัดขึ้น และทำการทดลองตลอดมานั้น ก็ด้วยความมุ่งหมายว่าจะส่งเสริมการศึกษา การค้าขาย และการบันเทิง แก่พ่อค้าประชาชน¹⁰

เมื่อรัฐบาลได้ตั้งกองการโฆษณาขึ้นในวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2476 นั้น ได้มีระเบียบปฏิบัติภายในตั้งแผนกวิทยุกระจายเสียงขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของกองการโฆษณา ถึงแม้จะยังไม่มีสถานีวิทยุกระจายเสียงในสังกัดของตน ซึ่งต่อมาเมื่อกองการโฆษณาได้เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานโฆษณาการเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2476 แผนกวิทยุกระจายเสียงเป็นแผนกหนึ่งขึ้นอยู่กับกองเผยแพร่ความรู้ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของวิทยุกระจายเสียงไว้ว่า

1. อำนวยความบันเทิงที่ดีให้แก่มหาชน
2. อำนวยการศึกษาและส่งเสริมความรู้ทั่วไปให้แก่ประชาชน

¹⁰ พระประวัติ พลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน, วันวิทยุกระจายเสียงครบรอบ 60 ปี, กรมประชาสัมพันธ์, 2533, หน้า 14.

3. แจ้งความเคลื่อนไหวและข่าวสารการเมืองต่างๆตามความประสงค์ของรัฐบาลให้ประชาชนได้ทราบโดยเร็ว¹¹

หน้าที่ของวิทยุกระจายเสียงในขณะนั้นจึงมี 3 ประการ คือ

- ก. ให้ความบันเทิง
- ข. ให้ความรู้และการศึกษา
- ค. ให้ข่าวสาร

งานวิทยุกระจายเสียงในขณะนั้นอยู่ในความควบคุมทั้งของกรมไปรษณีย์โทรเลขและสำนักงานโฆษณาการ โดยหน่วยงานทั้งสองได้ทำความตกลงกันดังนี้

1. กรมไปรษณีย์ฯ เป็นผู้จัดทำรายการวิทยุกระจายเสียงประจำเดือน แต่ทุกครั้งก่อนที่กรมไปรษณีย์ฯ จะได้เสนอรายการนี้ส่งไปเสนอขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียงที่รัฐบาลตั้งไว้ นั้น จะต้องส่งมาให้สำนักงานโฆษณาการดูเสียก่อน และในการนี้สำนักงานโฆษณาการมีสิทธิแก้ไขรายการ เปลี่ยนลำดับตัดเรื่องใดหรือเพิ่มเรื่องใดออกได้ตามที่เห็นควร อนึ่งในกรณีต้นซึ่งย่อมมิได้เสมอ นั้น สำนักงานโฆษณาการก็อาจจะเปลี่ยนกำหนดรายการกระจายเสียงซึ่งได้ประกาศออกไปแล้วเสียใหม่ได้ โดยหาเรื่องที่เหมาะสมแก่เหตุการณ์บรรจบลงไปแทน บรรดารายการที่ได้ประกาศออกไปแล้วจะเปลี่ยนแปลงได้ก็แต่ด้วยความเห็นชอบของสำนักงานโฆษณาการ

สำหรับความรับผิดชอบในเรื่องที่กระจายเสียงออกไปนั้น เฉพาะดนตรีหรือการบันเทิงต่างๆและการโฆษณาสินค้า ให้ตกอยู่ในความรับผิดชอบของกรมไปรษณีย์ฯ นอกนั้นให้อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานโฆษณาการ ซึ่งได้แก่การเผยแพร่ความรู้ต่างๆ เช่น ข่าวราชการ ปาฐกถา ข่าวสินค้า ฯลฯ เป็นต้น

2. หนังสือวิทยุสาร คือ หนังสือแสดงรายการกระจายเสียงประจำเดือนนั้น ก่อนที่กรมไปรษณีย์ฯ จะพิมพ์ออกจำหน่ายทุกครั้ง จะต้องส่งมาให้สำนักงานโฆษณาการเห็นชอบ และสำนักงานโฆษณาการมีสิทธิที่จะให้นำเรื่องใดๆที่ได้กระจายเสียง

¹¹ กรมประชาสัมพันธ์, กิจการและระเบียบปฏิบัติราชการของสำนักงานโฆษณาการ, หน้า 58.

ทางวิทยุไปแล้วลงพิมพ์ได้ ส่วนเรื่องที่ทำให้ความรู้ในทางเทคนิคเกี่ยวกับวิทยุ นั้น กรมไปรษณีย์ฯ เป็นผู้จัดหาและเป็นผู้รับผิดชอบ

3. การลำดับข่าวประจำวันทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย กรมไปรษณีย์ฯ จะทำตามความประสงค์ของสำนักงานโฆษณาการเสมอ เช่นจะขอให้อ่านก่อนหรือหลังอย่างไรก็ได้¹²

งานด้านวิทยุกระจายเสียงที่กำหนดให้เป็นหน้าที่ของแผนกวิทยุกระจายเสียง สำนักงานโฆษณาการ คือ การเรียบเรียงข่าวและบทความออกอากาศในแต่ละวัน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สื่อข่าวการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพื่อนำผลของการประชุมออกเผยแพร่ในวันเดียวกัน พิมพ์สำเนาปาฐกถาสุนทรพจน์เทศน์ออกเผยแพร่

ต่อมา ในวันที่ 1 เมษายน 2482 รัฐบาลก็ได้โอนกิจการด้านวิทยุกระจายเสียงจากกรมไปรษณีย์โทรเลขมาขึ้นกับสำนักงานโฆษณาการ และในวันที่ 1 มกราคม 2484 ก็ได้เปลี่ยนชื่อ "สถานีวิทยุกระจายเสียงกรุงเทพฯ ที่ พญาไท" เป็น "สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย"

เดือนมีนาคม 2484 สำนักงานโฆษณาการซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็นกรมโฆษณาการก็เริ่มใช้เครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงคลื่นสั้น ขนาดความยาวคลื่น 49 เมตร (ความถี่ 6.1 เมกะเฮิร์ตซ์) ส่งกระจายเสียงรายการภาคในประเทศ ควบคู่กันกับการส่งด้วยคลื่นยาว 363 เมตร (ความถี่ 826 กิโลเฮิร์ตซ์)

15 มกราคม 2509 กรมโฆษณาการในชื่อใหม่กรมประชาสัมพันธ์ ได้เริ่มใช้เครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงความถี่สูง ที่ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นเครื่องส่งกำลัง 100 กิโลวัตต์ เพื่อส่งวิทยุกระจายเสียงไปต่างประเทศ

วันที่ 8 สิงหาคม 2528 เปิดสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเพื่อการศึกษา

วันที่ 3 พฤษภาคม 2529 สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยก็ได้ย้ายจากอาคารถนนราชดำเนินกลางมาเปิดที่ทำการใหม่ที่ถนนวิภาวดีรังสิต

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 60-62.

ปัจจุบันสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยของกรมประชาสัมพันธ์มี
หน้าที่

1. เผยแพร่ข่าวสารของรัฐบาลและหน่วยราชการต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและรับทราบงานตามนโยบายของรัฐบาล
2. สร้างเสริมความเข้าใจในหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
3. ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมที่ดี และเอกลักษณ์ของชาติ
4. สนองนโยบายรัฐบาลในการสร้างภาพพจน์ที่ดีในสายตาชาวต่างชาติ
5. เสริมสร้างสัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดีกับต่างประเทศ
6. เสริมสร้างความรักชาติ และความสามัคคีระหว่างชนในชาติและความมั่นคงของชาติ
7. สนับสนุนบริการการศึกษาและสาธารณูปการ เพื่อประโยชน์ของประชาชน
8. ให้ความรู้ความบันเทิงแก่ประชาชน
9. ให้ความรู้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังชาวต่างประเทศ ทั้งที่อยู่ในประเทศและนอกประเทศไทย¹³

ปัจจุบันสถานีวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยมีรวมกันทั้งสิ้น 484 สถานี เป็นของกรมประชาสัมพันธ์ 131 สถานี ทำการกระจายเสียงด้วยระบบเอ.เอ็ม. 53 สถานี ระบบเอฟ.เอ็ม. 78 สถานี¹⁴ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร นอกจากจะทำการกระจายเสียงเป็นภาษาไทยสำหรับประชาชนชาวไทยแล้ว ยังทำการกระจายเสียงเป็นภาษาต่างประเทศอื่น ๆ อีก 9 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส ลาว จีนกลาง เวียดนาม เขมร ญี่ปุ่น มลายู และพม่า

ขณะนี้กรมประชาสัมพันธ์ได้เชื่อมโยงสัญญาณวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศผ่านดาวเทียม โดยได้เข้าช่องสัญญาณผ่านดาวเทียมปลาปาของประเทศอินโดนีเซีย

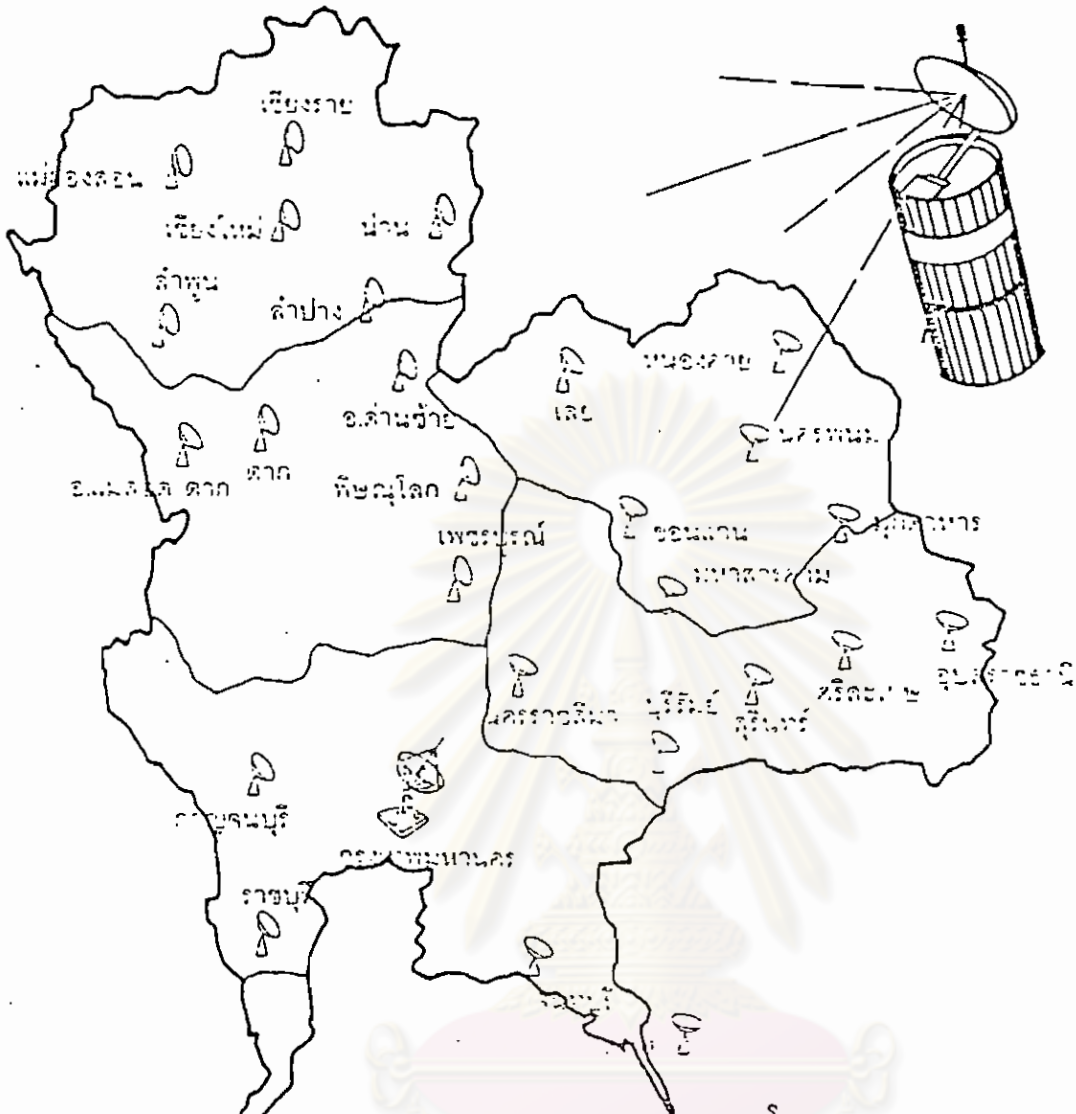
¹³ การกิจของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, อัดสำเนา.

¹⁴ กรมประชาสัมพันธ์, วันวิทยุกระจายเสียงครบรอบ 60 ปี, หน้า 26.

ซึ่งได้ออกอากาศผ่านดาวเทียมมาตั้งแต่วันที่ 2 เมษายน 2534 ทำให้การออกอากาศ ได้ผลดีทั้งในแง่ของคุณภาพเสียงและประสิทธิภาพของการกระจายเสียง เดิมการ ส่งสัญญาณวิทยุเชื่อมโยงรายการไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะรายการข่าวภาคบังคับ และรายการสำคัญจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร ไปยังสถานีวิทยุต่างๆทั่วประเทศในเครือข่ายของกรมประชาสัมพันธ์ นั้น ใช้ระบบไมโครเวฟและคู่สายโทรศัพท์ขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีข้อจำกัดของสัญญาณเชื่อมโยง ทำให้คุณภาพของเสียงไม่ดี ทั้งค่าใช้จ่ายใน ระยะยาวก็สิ้นเปลืองกว่าด้วย การเชื่อมโยงสัญญาณวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศ ผ่านดาวเทียมจึง เป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริการด้านวิทยุกระจาย เสียงของ กรมประชาสัมพันธ์

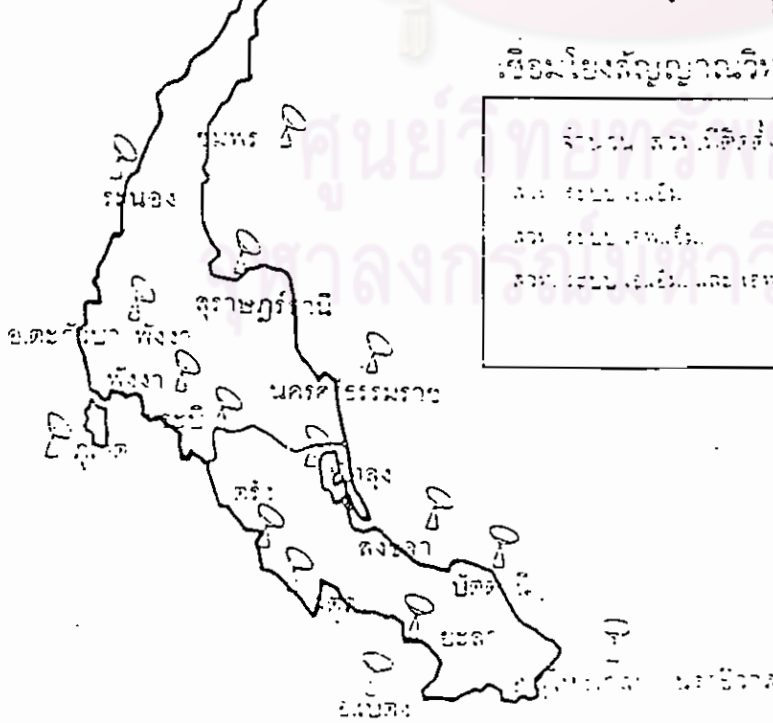
กรมประชาสัมพันธ์ได้ใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็น ช่องทางในการส่งผ่านข่าวสารข้อมูลและความรู้ต่างๆไปสู่ประชาชน เช่นเดียวกับ เอกสารเผยแพร่ โดยได้แบ่งเวลาในการกระจายเสียงออกเป็น รายการข่าว ความรู้ และบันเทิง ตามข้อบังคับของคณะกรรมการบริหารวิทยุและโทรทัศน์ (กบว.) ที่กำหนดให้สถานีวิทยุทุกแห่งเสนอรายการประเภทข่าวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 รายการความรู้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15 และรายการบันเทิงไม่เกินร้อยละ 52 นั้น สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยของกรมประชาสัมพันธ์ได้แบ่งเวลาออก อากาศออกเป็น รายการข่าวร้อยละ 23 รายการความรู้ร้อยละ 25 รายการ บันเทิงร้อยละ 24 รายการความมั่นคงและปฏิบัติการจิตวิทยาร้อยละ 11 รายการ เฉพาะกลุ่มเป้าหมายร้อยละ 5 และรายการอื่นๆอีกร้อยละ 12 รายการความรู้นั้น มีทั้งเรื่องการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม การเรือน และสาระน่ารู้ต่างๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการ
เชื่อมโยงสัญญาณวิทยุกระจายเสียงผ่านดาวเทียม

จำนวน สถานีส่งสัญญาณวิทยุกระจายเสียงผ่านดาวเทียม	
๑๒ สถานี	๑๒ สถานี
๑๖ สถานี	๑๖ สถานี
๑๖ สถานี และ สถานีรับ และ สถานีส่ง ๒๓ สถานี	๔๙ สถานี
รวม ๘๑ สถานี	

สื่อโทรทัศน์

จากสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทย ที.วี.ช่อง 4 บางขุนพรหม

สํานักวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์

วันที่ 29 ตุลาคม 2493 พล.อ.สุรจิตร์ จารุเศรณี อธิบดีกรมโฆษณาการ ได้รับจดหมายจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ความว่า
เรียน ท่านอธิบดีกรมโฆษณาการที่นับถือ

ผมอยากจะให้พิจารณาจัดหาและจัดการส่ง Television ขึ้นในประเทศของเรา เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาของประชาชน จะควรทำเป็น Mobile Unit อย่างที่สนทนาก่อน แล้วจัดหาสถานีขนาดเล็กมาทดลองต่อไป ก็เป็นการสมควร ขอได้กรุณาให้ศึกษาและดำเนินการต่อไป เพื่อตั้งงบประมาณต่อไปใน 2494 ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง
ป.พิบูลสงคราม ¹⁵

ทั้งนี้สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2493 อธิบดีกรมโฆษณาการ ได้เสนอเรื่อง "โครงการจัดการวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย" ต่อ นายกรัฐมนตรี ในโครงการนี้ได้มีการเสนอโครงการวิทยุโทรภาพขึ้นเป็นครั้งแรก
ความว่า

"ในขณะนี้การวิทยุโทรภาพได้ก้าวหน้าไปอย่างมากมาย แต่ในประเทศเรายังมิได้เริ่มต้นเลย จึงเห็นควรจะก้าวหน้าไปเพียงขั้นทดลองได้แล้ว คือในขั้นต้นนี้จัดหาเครื่องส่งวิทยุโทรภาพชนิดเคลื่อนที่ได้ พร้อมด้วยเครื่องรับสัก 2-3 เครื่องมาทดลองก่อน การรับในการทดลองจะได้ทำในที่กว้างขวาง เช่น กรมศิลปากร ศาลาเฉลิมไทย ฯลฯ แล้วเปิดให้ประชาชนชมได้ เมื่อประชาชนเห็นผลสำเร็จแล้ว ก็ย่อมจะหาเครื่องรับของตนเองในต่อไป การที่คิดใช้เครื่องส่งวิทยุโทรภาพเคลื่อนที่ ก็เพราะการส่งกระจายเสียงของกรมโฆษณาการยังไม่มี Studio สำหรับเหมาะแก่การส่งโทรภาพได้ดี

¹⁵ กรมประชาสัมพันธ์, 50 ปีกรมประชาสัมพันธ์, น.125.

จึงควรทดลองส่งจากเวทิมวย สนามกีฬา หรือโรงละครไปก่อน เมื่อทดลอง เป็นผลดีแล้วจึงจะขยายงานต่อไปเป็นขั้นๆ" ¹⁶

การเสนอโครงการวิทยุโทรทัศน์หรือวิทยุโทรภาพนั้นน่าจะมีการเจรจา ปรึกษาหารือเป็นการภายในมาก่อน เพราะโครงการนี้ได้รับความสนับสนุนจากนายกรัฐมนตรีเป็นอย่างดี

ก่อนหน้านั้น ในปี 2492 ได้เกิดแรงผลักดันที่จะให้เกิดงานวิทยุโทรภาพ ขึ้นในกรมประชาสัมพันธ์จากกลุ่มหนุ่มไฟแรง สรรพลีรี วิริยศิริ ชำราชาการแผนกรับฟัง ข่าววิทยุภาษาอังกฤษของกรมประชาสัมพันธ์กล่าวว่า "ได้ยินคำว่า "เทเลวิชั่น" เป็น ครั้งแรกจากการรับฟังข่าววิทยุ" ¹⁷

สรรพลีรี กล่าวว่า

ในฐานะที่ทำงานเป็นพนักงานข่าวต่างประเทศของกรมโฆษณาการ ผมได้ ติดตามข่าวความสามารถของคนที่จะมี "ดาทิพย์" มองเห็นไปได้ไกลแสนไกล ด้วยเครื่องมืออะไรสักอย่างที่เขาตั้งชื่อว่า "เทเล-วิชั่น" มาโดยตลอด ตอนที่นั้นฟูการพัฒนาขึ้นมาใหม่สมัยหลังมหาสงครามนับแต่การประเดิมโทมโรงงาน มหกรรมโลก "นิวยอร์ก เวิร์ด แฟร์" ที่ฟลัชซึ่งมีโตว์ ในมหานครนิวยอร์กตั้ง แต่ปี 2482 พอถึงราวๆปี 2491 ตอนที่ผมทำหน้าที่หัวหน้าแผนกสื่อข่าวของ กรมประชาสัมพันธ์ 'พวกเรา' ที่เป็น 'กลุ่มหนุ่มไฟแรง' ก็เริ่มฝันที่จะได้เห็น เมืองไทยได้มี 'ดาทิพย์' อย่างเมืองนอกเมืองนาเขาบ้าง เราไม่ได้ฝันอย่าง เดียวแต่วางแผนกันด้วย" ¹⁸

¹⁶ กจช., (2) สร.0201.93/54 "โครงการจัดการวิทยุกระจายเสียง แห่งประเทศไทย 21 สิงหาคม-8พฤศจิกายน 2493", (อัดสำเนา)

¹⁷ สรรพลีรี วิริยศิริ, "หุทิพย์ หกลิบปี," ใน วันวิทยุกระจายเสียง ครบรอบ 60 ปี, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผลิตและเผยแพร่เอกสาร กองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์, 2533), หน้า 33.

¹⁸ สรรพลีรี วิริยศิริ, "ทีวีกรมประชาฯ สถานีแรกในเอเชีย," ใน สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วรวิดิการ นิพิมพ์ จำกัด, 2531), หน้า 5.

ในแผนของกลุ่มหนุ่มไฟแรงนี้กำหนดให้ สมชาย มาลาเจริญ เตรียมตัวเป็นตากล้องที่วีคนแรกขงเมืองไทย ให้ ธนะ นาคพันธ์ เป็นช่าง โดยได้รับคำแนะนำจากเพื่อนพี่น้องรุ่นพี่เช่น จ้าน ตตทโกศัย และ อัมพร พจนพิสุทธ์ ส่วน สรรพสิรินั้นรับเตรียมวางแผนงานด้านข่าวและการประชาสัมพันธ์ โดยประเดิมด้วยการเขียนบทความว่าด้วย "เทเลวิชั่น" ลงพิมพ์ในหนังสือที่กรมประชาสัมพันธ์ พิมพ์แจกในงานทอดกฐินที่วัดบูรณศิริฯ ในปี 2493 บทความนั้นลงท้ายด้วยข้อความว่า "...ข้าพเจ้าหวังว่าความฝัน(ที่จะมีเทเลวิชั่นในเมืองไทย)นี้อาจจะเป็นจริงขึ้นมาได้ อย่างน้อยก็ในชั่วชีวิตของข้าพเจ้า" ¹⁹

ความฝันของสรรพสิริเป็นความจริงขึ้นไม่นานหลังจากนั้น ด้วยคณะรัฐมนตรีรับหลักการในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2493 แล้วส่งเรื่องให้กระทรวงการคลังและคณะกรรมการพิจารณางบประมาณประจำปี พ.ศ.2494

ในระหว่างนั้นกรมประชาสัมพันธ์ก็เตรียมการทั้งการเตรียมคนและเตรียมงาน โดยในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2494 กรมประชาสัมพันธ์ได้ส่งข้าราชการไปดูงานประเทศสหรัฐอเมริกา 7 คน โดยให้ดูทั้งงานวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน สรรพสิริ วิริยศิริ ก็ถูกส่งไปศึกษาและดูงานวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เป็นเวลา 2 ปี (พ.ศ.2494-2496) และใน พ.ศ.2495 กรมประชาสัมพันธ์ก็ส่ง รัศมีศักดิ์ วัฒนพานิช และ เกียรติกร ชีวะปรีชา ไปศึกษาทางด้านโทรทัศน์อย่างจริงจังที่นิวยอร์กเช่นกัน ²⁰

วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 ได้มีการเสนอเรื่องการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ต่อคณะรัฐมนตรี และในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ.2495 คณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติแต่งตั้งกรรมการดำเนินการจัดหาเครื่องส่งวิทยุโทรทัศน์

19 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

20 เรื่องเดียวกัน

ในปี 2495 ได้มีบริษัทเอกชนคือ บริษัทวิเชียรวิทยุและโทรภาพ จำกัด ได้นำอุปกรณ์การส่งโทรทัศน์จำนวนหนึ่งชุดซึ่งเป็นที่ชื่อ "ปาย" ของประเทศอังกฤษ เข้ามาแสดงให้เห็นประชาชนชม โดยขอความร่วมมือจากกรมประชาสัมพันธ์ให้จัดการแสดงขึ้นที่กรมประชาสัมพันธ์ ในครั้งนั้นกรมประชาสัมพันธ์ได้ใช้ห้องส่งวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นห้องส่งทดลองการออกอากาศโทรทัศน์ เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2495 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี การถ่ายทอดในครั้งนั้นคือการถ่ายทอดสดการแสดงดนตรีของวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ หรือสุนทราภรณ์ โดยส่งภาพไปยังทำเนียบรัฐบาล ให้นายกรัฐมนตรีและประชาชนในบริเวณใกล้เคียงได้ชม²¹

การทดลองถ่ายทอดสดโดยอุปกรณ์การส่งโทรทัศน์ของบริษัทวิเชียรวิทยุและโทรภาพนี้เกิดขึ้นล่วงหน้าก่อนที่คณะกรรมการจัดหาเครื่องวิทยุโทรภาพที่ตั้งขึ้นโดยคณะรัฐมนตรีจะทำการเปิดซองประมูลเครื่องส่งวิทยุโทรภาพเพียง 1 วัน คือในวันที่ 15 กรกฎาคม 2495 แต่ในที่สุดคณะกรรมการก็ได้เลือกซื้อเครื่องส่งโทรทัศน์จากบริษัท อาร์ ซี เอ ซึ่งให้ราคาถูกที่สุด คิดเป็นเงินไทยประมาณ 8 ล้านบาทเศษ แต่เงินจำนวนนี้ก็ถูกโจมตีจากสื่อมวลชนและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่ารัฐบาล จะนำเงินจำนวนมากไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น

ชาญยุทธ ชัยคำมิ่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกาฬสินธุ์ให้สัมภาษณ์ว่า "ที่ไม่เห็นด้วยนี้มิใช่ว่าวิทยุโทรภาพจะไม่มีประโยชน์ แต่เห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่ประเทศไทยควรมี เพราะความสำคัญและจำเป็นอย่างอื่นที่รัฐบาลควรจะทำยังมีอีกมากมายนัก เช่น ความอดอยากของประชาชนภาคอีสาน การชลประทานทั้งประเทศและอื่นๆ ขณะนี้ยังมีได้รับการบำรุงเพียงพอ"²²

แคล้ว นรปิติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น ได้ตั้งกระทู้ถามในสภาผู้แทนราษฎร ว่า

²¹ สุวิทย์ หวังภูษเคนทร์, "งานบริการโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์," ใน 50 ปีกรมประชาสัมพันธ์ (3 พฤษภาคม 2526), หน้า 77.

²² สยามนิกร, (20 กรกฎาคม 2495), หน้า 7.

"โดยที่ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรมและยากจน การจะใช้งบประมาณเพื่อสิ่งใด ย่อมจะต้องคำนึงให้รอบคอบและตามความต้องการของประเทศก่อนหลัง ขอทราบว่ารัฐบาลได้ตระหนักต่อความต้องการของประเทศต่อวิทยุโทรภาพในยามนี้และค่าใช้จ่ายในทำนองนี้ อันจะติดตามมาภายหลังกับความต้องการของประเทศในความจำเป็นด้านอื่น เช่น การอุตสาหกรรมหรือการชลประทานเหล่านี้เพียงใด"²³

หลังจากนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เข้าชื่อกันเกือบ 40 คน ทำหนังสือร้องเรียนนายกรัฐมนตรีให้ระงับโครงการซื้อเครื่องรับวิทยุโทรภาพ จึงทำให้รัฐบาลต้องหาทางออกเพื่อหลีกเลี่ยงกระแสคัดค้านนี้

วันที่ 11 สิงหาคม 2495 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ดำเนินงานวิทยุโทรทัศน์ในรูปแบบบริษัทจำกัด และในวันที่ 1 ตุลาคม 2495 คณะรัฐมนตรีก็มีมติอนุมัติให้จัดตั้งบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด โดยกำหนดทุนไว้ 20 ล้านบาท ให้รัฐบาลถือหุ้น 15 ล้านบาท โรงงานยาสูบถือหุ้น 2 ล้านบาท โรงงานน้ำตาลไทยถือหุ้น 1 ล้านบาท และบริษัทเอกชนถือหุ้น 2 ล้านบาท โดยให้กระทรวงการคลังตั้งงบประมาณในปี 2496 ให้กรมประชาสัมพันธ์เป็นผู้ถือหุ้นบริษัทนี้ในนามของรัฐบาล²⁴

ในปี 2496 กรมประชาสัมพันธ์ก็ได้จัดซื้อเครื่องส่งโทรทัศน์หนึ่งชุดจากบริษัทมาร์โคนี สรรพสิริ วิรยศิริ ได้กล่าวถึงอุปกรณ์ชิ้นนี้ว่า

ในฐานะที่เป็นอดีตลูกหม้อกรมประชาสัมพันธ์คนหนึ่ง ผมเข้าไปทั้งตัวเมื่อได้เห็นข่าวชิ้นเล็กๆ ในหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับประจำวันจันทร์ที่ 17 พฤศจิกายน 2495 ชื่อนั้นมีความว่า โฆษกของบริษัทมาร์โคนีไวร์เลส

²³ สยามนิกร, (18 กรกฎาคม 2495), หน้า 9.

²⁴ สุวัฒน์ จิตรถเวช, "ความเป็นมาของสถานีวิทยุโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์," ใน สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัททรรูฎการพิมพ์ จำกัด, 2531), หน้า 3.

คอมปานีแกลงที่กรุงนิวเดลีเมื่อวันที่ 14 ว่า ในสัปดาห์ต่อจากนั้นเครื่อง อุปกรณ์โทรทัศน์มาร์โคนี่ จะเดินทางโดยเครื่องบินจากกรุงลอนดอนไปถึง กรุงเทพฯ เพื่อติดตั้งเป็น เดอะ เนิร์สต์ เทเลวิชั่น อิน เอเชีย ให้ทำงาน ฉลองรัฐธรรมนูญของประเทศสยามในเดือนธันวาคม ถ้าชื่อนั้นไม่ฉลาด เคลื่อน ไทยก็จะเป็นประเทศแรกในทวีปเอเชียที่มีสถานีวิทยุโทรทัศน์ และ กรมประชาสัมพันธ์ของเราก็จะเป็นหน่วยงานโทรทัศน์แห่งแรกในทวีปเอเชีย ด้วย ทาใช้เพียงเฉพาะในเมืองไทยอย่างที่เราเข้าใจมาเกือบสี่สิบปี²⁵

แผนกวิทยุโทรภาพของกรมประชาสัมพันธ์ได้ทดลองออกอากาศวิทยุโทรทัศน์หลายรายการ เพื่อโน้มน้าวจิตใจประชาชนให้หันมานิยมชมชอบ ได้มีการทดลอง ส่งและรับโทรทัศน์ที่กรมประชาสัมพันธ์โดยเชิญนักศึกษาและประชาชนเข้ามาชมการ ถ่ายทอดการบรรเลงของวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ มีการถ่ายทอดการแข่งขันกีฬา เป็นครั้งแรก คือการชกมวยสากลระหว่าง จำเริญ ทรงกิตรัตน์ กับ จิมมี่ เพียช รองแชมเปียนโลกรุ่นแบนตั้มเวตจากเวที่ราชดำเนิน โดยตั้งเครื่องรับที่กรมประชาสัมพันธ์และศาลาเฉลิมไทย มีประชาชนสนใจตื่นเต้นมาชมกันมาก ได้ไปสาธิต การถ่ายทอดที่ต่างจังหวัดเป็นครั้งแรกในงานปีใหม่ 2497 ของโรงพยาบาลพระพุทธ-ชินราช จังหวัดพิษณุโลก และตามสถานที่ต่าง ๆ อีกหลายครั้ง การสาธิตนี้ได้ผลดี เกินคาด เพราะทำให้ประชาชนเกิดความสนใจเรียกร้องให้รัฐบาลรื้อฟื้นโครงการ นี้ขึ้นมาใหม่²⁶

ในขณะที่บริษัทไทยโทรทัศน์จำกัดกำลังดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อการออกอากาศ นั้น กรมประชาสัมพันธ์ก็ดำเนินการประชาสัมพันธ์โน้มน้าวใจประชาชนให้เล็งเห็นถึง

²⁵ สรรพสิริ วิริยศิริ, ที่วีกรมประชาสัมพันธ์, หน้า 5.

²⁶ สัมภาษณ์ ผดุง พงษ์พานิช, ผู้อำนวยการศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 1 กรมประชาสัมพันธ์, 12 กันยายน 2534.

ผดุง พงษ์พานิช เป็นช่างในแผนกวิทยุโทรภาพขณะนั้น ต่อมาได้ถูกยืมตัวไปปฏิบัติงานให้กับบริษัทไทยโทรทัศน์จำกัด

คุณประโยชน์และนิยมชมชอบในวิทยุโทรทัศน์ด้วยการสาธิตออกอากาศด้วยเครื่องส่ง เล็กๆ ของกรมประชาสัมพันธ์ และขณะเดียวกันถึงแม้จะยังไม่ได้เริ่มกิจการโทรทัศน์ บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด ก็เริ่มตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงโดยให้ชื่อว่า สถานีวิทยุกระจายเสียง ททท. เพื่อนำเงินโฆษณามาจุนเจือด้านโทรทัศน์

ในที่สุดเมื่อทุกอย่างพร้อมแล้ว จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ก็ได้เป็นประธานในพิธีเปิดการส่งโทรทัศน์ของ "สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทย ที วี ช่อง 4" เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2498 โดยได้รับการต้อนรับจากผู้ชมเป็นอย่างดี สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทย ที วี ช่อง 4 ออกอากาศสัปดาห์ละ 4 วัน ตั้งแต่เวลา 19.00 น. ถึงเวลา 22.00 น. จากอาคารที่ทำการบางขุนพรหม การดำเนินการในครั้งนั้นได้ใช้เจ้าหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ทั้งสิ้น โดยบริษัทได้ยืมตัวมาจาก กรมประชาสัมพันธ์

กรมประชาสัมพันธ์ได้บริหารงานโทรทัศน์ในนามของบริษัทไทยโทรทัศน์จำกัด มาจนกระทั่ง พ.ศ.2503 กรมประชาสัมพันธ์ก็มีสถานีโทรทัศน์ของตนเอง โดย รัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้อนุมัติให้กรมประชาสัมพันธ์จัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ ขึ้นในต่างจังหวัด ใน พ.ศ.2503 ถึง 3 แห่ง คือ วันที่ 31 ตุลาคม 2503 วางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย จังหวัดลำปาง วันที่ 6 พฤศจิกายน 2503 วางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย จังหวัดขอนแก่น วันที่ 25 ธันวาคม 2503 วางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ไทยทีวี ช่อง 4 เดิมออกอากาศด้วยกำลังส่ง 10 กิโลวัตต์ ระบบขาวดำ 525 เส้น ความเร็วในการส่งสัญญาณ 30 ภาพต่อวินาที ต่อมาในเดือน พฤษภาคม 2508 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้ บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด ดำเนินการส่งโทรทัศน์ ในระบบ 625 เส้นเพิ่มเติมขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการถ่ายทอดระบบโทรทัศน์ทั่วประเทศผ่านระบบโทรคมนาคมขององค์การโทรศัพท์ที่เชื่อมโยงกับสถานีโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ในจังหวัดต่างๆ

กรมประชาสัมพันธ์มีโครงการที่จะขยายบริการโทรทัศน์ทั่วประเทศโดยใช้ สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บัณฑิตวิทยาลัยแล้วถ่ายทอดออกไปยังสถานีโทรทัศน์ของ กรมประชาสัมพันธ์ในต่างจังหวัด และใช้ติ๊กของกรมประชาสัมพันธ์ที่ถนนเพชรบุรี เป็นศูนย์ควบคุมระบบโทรทัศน์แห่งชาติ คัดเลือกรายการดีที่เห็นว่าที่มีประโยชน์จาก สถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆในกรุงเทพ แล้วเชื่อมโยงรายการไปออกยังสถานีต่างๆของ

กรมประชาสัมพันธ์ในต่างจังหวัด แต่โครงการนี้ก็ต้องล้มเลิกไปเมื่อบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด ถูกยุบเลิกเมื่อปี 2520²⁷

การดำริตั้งสถานีโทรทัศน์ของรัฐบาลในครั้งแรกไม่ได้รับความเห็นชอบจากประชาชนและผู้แทนราษฎร จนในที่สุดรัฐบาลต้องหาทางออกโดยการจัดตั้งในรูปของบริษัท เพื่อให้เห็นว่ามิได้นำเงินภาษีอากรของประชาชนมาใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เพราะกิจการวิทยุโทรทัศน์เป็นกิจการที่ต้องลงทุนสูงมาก แต่โดยแท้จริงแล้วรัฐบาลกลับเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ โดยถือหุ้นไว้ถึง 75 เปอร์เซ็นต์ โดยให้กรมประชาสัมพันธ์เป็นผู้ถือหุ้นในนามของรัฐบาล นอกจากนี้การบริหารงานทั้งหมดยังคงอยู่ในมือของกรมประชาสัมพันธ์ทั้งการจัดการด้านการเงิน การบริหาร และการปฏิบัติการ เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ยืมตัวมาจากกรมประชาสัมพันธ์ การดำเนินการในตอนแรกได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจเนื่องจากเป็นของใหม่ ประชาชนจึงตื่นเต้นและให้ความสนใจมาก ทั้งยังเป็นสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งแรกในประเทศไทย ไม่มีคู่แข่งชั้น แต่ต่อมาเมื่อมีสถานีอื่นตั้งขึ้น คือสถานีโทรทัศน์ของกองทัพบก ได้ตั้งขึ้นหลังสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 สามปี การทำงานจึงเกิดการแข่งขันกันขึ้น อีกทั้งเรื่องของผลประโยชน์ทางการเงินและตำแหน่งหน้าที่ส่วนใหญ่ถูกรับครอบครองโดยข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ทำให้พนักงานบริษัทไทยโทรทัศน์ไม่พอใจ จนถึงขนาดนามว่าเป็น "แดนสนธยา" หมายถึงความลึกลับที่ไม่มีผู้ใดเข้าถึง ความไม่พอใจและความขัดแย้งที่ได้ก่อตัวขึ้นทีละน้อย จนในที่สุดก็ปะทุขึ้นด้วยการที่พนักงานบริษัทได้ลงชื่อขับไล่ข้าราชการของกรมประชาสัมพันธ์ออกไป เพื่อให้บริษัทได้ดำเนินธุรกิจ ในรูปของบริษัทจริงๆ

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2520 คณะรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีมติให้ยุบเลิกบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด แล้วตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือ อสมท. ขึ้นเป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี ดำเนินการด้านวิทยุโทรทัศน์

²⁷ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ จำนง กุมาลย์วิสัย, คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์, วันที่ 11 ตุลาคม 2534.

ของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 ตั้งแต่วันที่ 9 เมษายน 2520 และกำหนดให้ ส่วนราชการต่างๆซึ่งถือหุ้นบริษัทไทยโทรทัศน์จำกัด ดำเนินการมอบทรัพย์สินตาม รายการชำระบัญชีบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด ให้แก่องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย นับเป็นการดับความหวังของกรมประชาสัมพันธ์ที่จะให้มีบริการเชื่อมโยงเครือข่ายโทรทัศน์ทั่วประเทศเพื่อประชาชนที่อยู่ห่างไกลเมืองหลวงในขณะนั้น

นายดุสิต ศิริวรรณ ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการยุบบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด และการตั้ง อสมท. ว่า^{๒๑}

บริษัทไทยโทรทัศน์ปฏิบัติงานเหมือนรัฐวิสาหกิจ แต่มิใช่รัฐวิสาหกิจที่ สมบูรณ์แบบ หาเจ้าภาพที่แท้จริงไม่ได้ ผู้ถือหุ้นมีอยู่ทั่วไป กรมประชาสัมพันธ์ถือหุ้นด้วยแต่ก็ไม่ใช้หุ้นของกรมประชาสัมพันธ์จริงๆ เป็นของรัฐบาล การบริหารงานหาผู้รับผิดชอบที่แท้จริงไม่ได้ ผมให้คนเข้าไปศึกษาพบว่า ขาดทุนหลายล้านบาททั้งๆที่มีโฆษณาเข้ามาเต็มที่ พบว่าพนักงานของบริษัท บางคนจัดรายการและติดค่าเช่าสถานีมากจนไม่อาจชำระหนี้สินให้หมดได้ ผมจึงขออนุมัติรัฐบาลให้ยุบบริษัทไทยโทรทัศน์ มิฉะนั้นจะสู้บริษัทอื่นไม่ได้ ทั้งๆที่บริษัทนี้มีข้อกำหนดไว้ชัดเจนว่าจะทำการกระจายเสียงทางโทรทัศน์ และวิทยุ ที่อื่นเขายังมีหน้าที่ทางกิจการทหาร แต่การทำงานของสถานี ไทยโทรทัศน์ตอนนั้นไม่ได้ผล กลับขาดทุนมากมาย ผมยังเชื่อว่าถ้าผมไม่ อาศัยความกล้าในการตัดสินใจในครั้งนั้น ทีวีช่อง 9 และสถานี ททท. จะ อยู่ไม่ได้จนถึงปัจจุบันนี้

ถึงแม้โครงการขยายบริการโทรทัศน์ทั่วประเทศของกรมประชาสัมพันธ์ถูก ปิดกั้นด้วยการยุบเลิกบริษัทไทยโทรทัศน์ในครั้งนั้น แต่ความหวังของกรมประชาสัมพันธ์ที่จะบริการประชาชนทั่วประเทศก็ยังไม่ดับสูญ ข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์จึง ได้พยายามดิ้นรนที่จะเปิดสถานีแม่ข่ายของตนในกรุงเทพมหานคร แต่การตั้งสถานี

^{๒๑} สัมภาษณ์ ดุสิต ศิริวรรณ, อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา, วันที่ 8 มกราคม 2535.

ขึ้นมาใหม่นั้นมิใช่ของง่ายเพราะจะต้องใช้เงินงบประมาณที่สูงมาก ทั้งในขณะนั้นก็มีสถานีโทรทัศน์เปิดบริการในกรุงเทพมหานครถึง 4 ช่องแล้ว เหตุผลและความจำเป็นที่จะตั้งสถานีใหม่นั้นจะต้องชัดเจนและมองเห็นผลประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง ศาสตราจารย์ จ๋านง กุมาลย์วิสัย กล่าววา²⁹

เหตุผลหนึ่งที่น่ามาอ้างเพื่อให้คณะรัฐมนตรีเห็นด้วยก็คือ ขณะนั้นมีสถานี commercial มาก จำเป็นที่จะต้องสร้างสถานีโทรทัศน์ที่เป็น Public Broadcasting ต้องสร้าง concept ของการเป็น Public Service ว่าเป็น basic concept ไม่ใช้การค้า

ความจำเป็นอีกประการหนึ่งของกรมประชาสัมพันธ์ที่จำจะต้องมีสถานีแม่ข่ายของตนในกรุงเทพมหานครก็คือ เมื่อมีการยุบบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด มาตั้งเป็นรัฐวิสาหกิจ อสมท. หรือ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย ได้ก่อให้เกิดปัญหาการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ให้แก่กรมประชาสัมพันธ์ เนื่องจากกรมประชาสัมพันธ์ถูกระงับการพิจารณางบประมาณสนับสนุน โครงการปรับปรุงงานด้านโทรทัศน์ ตั้งแต่ปี 2519 จนถึงปี 2524 เป็นเวลาถึง 5 ปี ที่กรมประชาสัมพันธ์ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณด้านนี้เลย ในช่วงเวลานี้เองที่สถานีโทรทัศน์ของหน่วยงานอื่นก็ได้ขยายเขตบริการออกไปยังภูมิภาคต่างๆด้วยระบบดาวเทียม ทำให้กระทบกระเทือนต่อการประชาสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาคของกรมประชาสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น³⁰

เนื่องจากการดำเนินกิจการโทรทัศน์ต้องใช้เงินลงทุนสูงมากทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์และการดำเนินรายการ (ทั้ง hardware และ software) การขาดเงินก้อนหนึ่งทำให้ไม่สามารถพัฒนา hardware ให้มีประสิทธิภาพทัดเทียมกับสถานีอื่นเป็นเหตุให้คุณภาพของสัญญาณภาพและกำลังส่งสู่สถานีช่องอื่นๆ

²⁹ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ จ๋านง กุมาลย์วิสัย, วันที่ 11 ตุลาคม 2534.

³⁰ สุวิทย์ ทวีงกูชเคนทร์, "งานบริการโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์", ใน 50 ปีกรมประชาสัมพันธ์ (3 พฤษภาคม 2526), หน้า 81.

ไม่ได้ สัญญาณภาพที่ไม่ชัดเจน และจุดบอดหลายพื้นที่ทำให้สถานีอื่นๆสามารถช่วงชิงผู้ชมไปได้มาก ทางด้านรายการเนื่องจากสถานีอื่นๆเป็นเป็นสถานีที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการค้า สามารถมีโฆษณาเพื่อหารายได้เข้าสถานีได้ มีการแข่งขันและปรับปรุงรายการให้ถูกใจผู้ชม จึงเป็นส่วนที่ช่วงชิงผู้ชมไปได้มากสถานีวิทยุโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ตั้งขึ้นเพื่อสนองวัตถุประสงค์ด้านการประชาสัมพันธ์ของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการที่จะกระจายข่าวสารไปถึงผู้ที่อยู่ห่างไกลในจังหวัดต่างๆ และวัตถุประสงค์ประการหนึ่งก็เพื่อบริการข่าวสารในท้องถิ่น แต่เมื่อถึงประสิทธิภาพของเครื่องส่งและการดำเนินรายการไม่สามารถแข่งขันกับสถานีอื่นที่มีการดำเนินการในเชิงธุรกิจได้ จึงกระทบกระเทือนต่อการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ของรัฐในส่วนภูมิภาคไปด้วย

อย่างไรก็ตามกรมประชาสัมพันธ์ก็ได้ตั้งใจแน่วแน่ ได้พยายามปรับปรุงงานของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ แม้ว่าจะไม่ได้รับงบประมาณ อุปกรณ์บางอย่างก็ต้องประดิษฐ์กันเอง เพื่อมิให้การออกอากาศหยุดชะงักอันจะยังความเสียหายให้แก่ราชการได้ ทางด้านรายการก็พยายามหาทางที่จะช่วงชิงผู้ชมจากคู่แข่งซึ่งเป็นสถานีการค้าที่มีค่าใช้จ่ายสูงและมียุทธวิธีหลายรูปแบบ กรมประชาสัมพันธ์พยายามเสนอรายการที่เป็นของท้องถิ่น เช่น การเสนอข่าวภูมิภาค การจัดรายการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น เป็นต้น

ด้วยตระหนักว่าวิทยุโทรทัศน์นั้นเป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลในการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์จึงได้พยายามดำเนินการเพื่อที่จะให้มีแม่ข่ายเป็นของตนเองในกรุงเทพมหานคร เพื่อให้การสื่อสารครบวงจร ในปี 2527 กรมประชาสัมพันธ์จึงได้เสนอโครงการขยายบริการวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศของกรมประชาสัมพันธ์ต่อสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรีได้เสนอโครงการดังกล่าวไปให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพิจารณา โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างสถานีแม่ข่าย (Key Station) ขึ้นในกรุงเทพมหานคร 1 สถานี เปลี่ยนสถานีทวนสัญญาณ (Repeater) ในส่วนภูมิภาค 43 สถานี เป็นสถานีเครื่องส่ง (Transmitting Station) ในส่วนภูมิภาค 24 สถานี

เมื่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำโครงการดังกล่าวเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบในหลักการ

ในการประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2528 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า³¹

เห็นชอบด้วยกับโครงการขยายบริการวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศของกรมประชาสัมพันธ์...และอนุมัติให้ดำเนินการตามมติของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ...สำหรับค่าใช้จ่ายของโครงการโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ในการดำเนินการสร้างสถานีโทรทัศน์แม่ข่าย (ช่อง 11) ในกรุงเทพมหานคร ให้ใช้เงินรายได้ของกรมประชาสัมพันธ์ ส่วนการปรับปรุงสถานีเครือข่ายในภูมิภาคเพื่อให้สมบูรณ์ตามโครงการนั้น ให้สำนักงานงบประมาณพิจารณาจัดสรรงบประมาณให้ตามกำลังเงิน

กรมประชาสัมพันธ์ได้ดำเนินโครงการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรุงเทพมหานครทันทีที่ได้รับแจ้งมติจากคณะรัฐมนตรี และเนื่องจากเป็นโครงการเร่งด่วน กรมประชาสัมพันธ์จึงได้จัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 เป็นการชั่วคราวขึ้นที่อาคารศูนย์ควบคุมระบบวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ โดยได้สร้างห้องส่งและห้องปฏิบัติงานต่างๆด้วยเงินรายได้ของกรมประชาสัมพันธ์ภายในวงเงิน 8 ล้านบาท³² ส่วนเครื่องส่งวิทยุโทรทัศน์ขนาดกำลังส่ง 10 กิโลวัตต์ได้ย้ายมาจากสถานีของกรมประชาสัมพันธ์ที่ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่³³ เริ่มทดลองแพร่ภาพออกอากาศเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2528 โดยทดลองออกอากาศเป็นประจำทุกวันตั้งแต่เวลา 18.00 น. ถึง 21.00 น. และขยายเวลาออกอากาศตั้งแต่เวลา 16.30 น. ถึง 21.00 น. ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2529 ถึงวันที่ 30 มีนาคม 2531

ศูนย์วิทยุโทรพัทยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "หนังสือที่ นร. 0202 / 766," 18 มกราคม 2528.

³² กรมประชาสัมพันธ์, สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11, หน้า 12.

³³ สัมภาษณ์ สุวัฒน์ จิตรถเวช, ผู้อำนวยการกองช่างและทะเบียนวิทยุ กรมประชาสัมพันธ์, 5 ตุลาคม 2534.

กรมประชาสัมพันธ์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าการดำเนินงานจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 โดยจะอาศัยเงินรายได้แต่เพียงอย่างเดียวนั้น คงจะต้องใช้เวลาานหลายปีกว่าจะได้สถานีที่สมบูรณ์ตามโครงการ จึงได้หาทางขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศผ่านกรมวิเทศสหการ ในที่สุดรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้ให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11 โดยการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า (Grant Aid) ภายในวงเงิน 2,062 ล้านบาท คิดเป็นเงินไทยประมาณ 330 ล้านบาท ได้มีพิธีลงนามในหนังสือแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือ (Exchange of Notes) ณ กรมวิเทศสหการ โดยมีอธิบดีกรมวิเทศสหการเป็นผู้ลงนามฝ่ายไทย และเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเป็นผู้ลงนามฝ่ายญี่ปุ่น

วัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือของรัฐบาลญี่ปุ่นในครั้งนั้น คือ³⁴

1. เพื่อก่อตั้งระบบการศึกษาทางโทรทัศน์ชั้นในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อจัดตั้งสถานีหลักตามโครงการเครือข่ายวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติชั้นในประเทศไทย
3. เพื่อก่อตั้งและส่งเสริมสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยในการผลิตรายการด้านการศึกษาและบริการสาธารณะด้วยตัวเอง
4. เพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนรายการกับสถานีวิทยุโทรทัศน์ต่างประเทศให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ภายใต้โครงการความช่วยเหลือนี้ กรมประชาสัมพันธ์ได้รับอาคารและอุปกรณ์วิทยุโทรทัศน์ ดังต่อไปนี้

1. อาคารสถานี เป็นอาคารคอนกรีตสองชั้น มีเนื้อที่ใช้สอยทั้งสิ้น 2,797 ตารางเมตร
2. เสาอาคารแบบไม่มีสายยึด (Self-Supporting Antenna Tower) ขนาดความสูง 180 เมตร และเครื่องส่งขนาดกำลังส่ง 20 กิโลวัตต์ จำนวน 2 เครื่อง

³⁴ กรมประชาสัมพันธ์, 54 ปีกรมประชาสัมพันธ์, หน้า 24.

3. อุปกรณ์เชื่อมโยงสัญญาณโทรทัศน์ระหว่างสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย
- ช่อง 11 กับสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยส่วนภูมิภาค
4. ห้องส่งและผลิตรายการข่าว (News Studio)
5. ห้องส่งและผลิตรายการโทรทัศน์ (Production Studio)
6. รถถ่ายทอดนอกสถานที่ หรือ OB Van (Outside Broadcasting Van)
7. อุปกรณ์วิทยุโทรทัศน์อื่นๆ³⁵

วันที่ 13 กรกฎาคม 2530 เวลา 12.20 น. ได้มีพิธีวางศิลาฤกษ์การก่อสร้างอาคารโดย นายจ่าง กุมาลย์วิสัย อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์

วันที่ 30 มีนาคม 2531 ได้มีพิธีส่งมอบอาคารและอุปกรณ์วิทยุโทรทัศน์ของ สทท.11 ตามโครงการแลกเปลี่ยน

วันที่ 1 เมษายน 2531 เริ่มทดลองออกอากาศโดยใช้อุปกรณ์และห้องส่งใหม่

วันที่ 1 พฤษภาคม 2531 เริ่มแพร่ภาพออกอากาศ รายการศึกษา รายการข่าวภาคเช้าและภาคค่ำ และถ่ายทอดรายการไปยังเครือข่ายของกรมประชาสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาค

วันที่ 11 กรกฎาคม 2531 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 อย่างเป็นทางการ ซึ่งกรมประชาสัมพันธ์ได้ถือเอาวันที่ 11 กรกฎาคมของทุกปีเป็นวันสถาปนาสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงานเพื่อการประชาสัมพันธ์ของรัฐ การศึกษา และความมั่นคง โดยใช้วิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อกลางเพื่อสร้างความเข้าใจ ให้ความรู้ ให้ความบันเทิง และสร้างความเข้าใจในหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ และทำหน้าที่เป็นสถานีแม่ข่ายให้แก่สถานีวิทยุ

³⁵ วีรพล ดวงสูงเนิน, "โครงการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรุงเทพมหานคร กรมประชาสัมพันธ์," สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11, หน้า 18-19.

โทรทัศน์แห่งประเทศไทยของกรมประชาสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาค^{๓๕}

สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยในส่วนภูมิภาคของกรมประชาสัมพันธ์ ปัจจุบันมี 8 สถานี ตั้งอยู่ที่จังหวัด ขอนแก่น อุบลราชธานี ลำปาง พิชณุโลก สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ภูเก็ต และสงขลา

สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรุงเทพมหานคร ออกอากาศทุกวันตั้งแต่เวลา 05.15 น. ถึงเวลา 24.00 น. โดยมีสัดส่วนเวลาในการแพร่ภาพดังนี้

1. รายการเพื่อการศึกษา ประมาณร้อยละ 60
2. รายการประชาสัมพันธ์ของรัฐ ข่าว สารคดี และความรู้ทั่วไป ประมาณร้อยละ 30
3. รายการบันเทิง ประมาณร้อยละ 10

รายการโทรทัศน์ที่นำมาแพร่ภาพนั้นเป็นรายการที่ได้มาจากมหาวิทยาลัยเปิด กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะได้ค่าเช่าเวลา รายการจากส่วนราชการต่างๆ อาจเป็นรายการที่ได้ค่าเช่าเวลาหรือรายการให้ความร่วมมือ รายการที่ได้มาโดยมิได้เสียค่าใช้จ่าย คือรายการแลกเปลี่ยนและให้ความร่วมมือจากสถานทูตต่างๆ จากรัฐบาลต่างประเทศ จากองค์กรระหว่างประเทศ และจากองค์กรหรือสหภาพที่เกี่ยวข้องกับวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ รายการที่ผลิตขึ้นโดยสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 และหน่วยงานอื่นๆของกรมประชาสัมพันธ์นอกจากนี้ก็ยังมีส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการซื้อหรือเช่าลิขสิทธิ์จากต่างประเทศและในประเทศ แต่ก็เป็นส่วนที่น้อยมากเนื่องจากสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยมิใช่เป็นสถานีที่มุ่งผลประโยชน์ทางการค้า และห้ามการโฆษณาตามมติของคณะรัฐมนตรี ค่าใช้จ่ายที่จะนำมาบริหารสถานีทั้งด้านรายการและด้านอื่นๆต้องอาศัยจากงบประมาณแผ่นดินซึ่งได้รับมาแต่ละปีน้อยมาก

^{๓๕} "การบริหารและการแบ่งส่วนราชการ," รายงานประจำปี 2533, กรมประชาสัมพันธ์, หน้า 17.

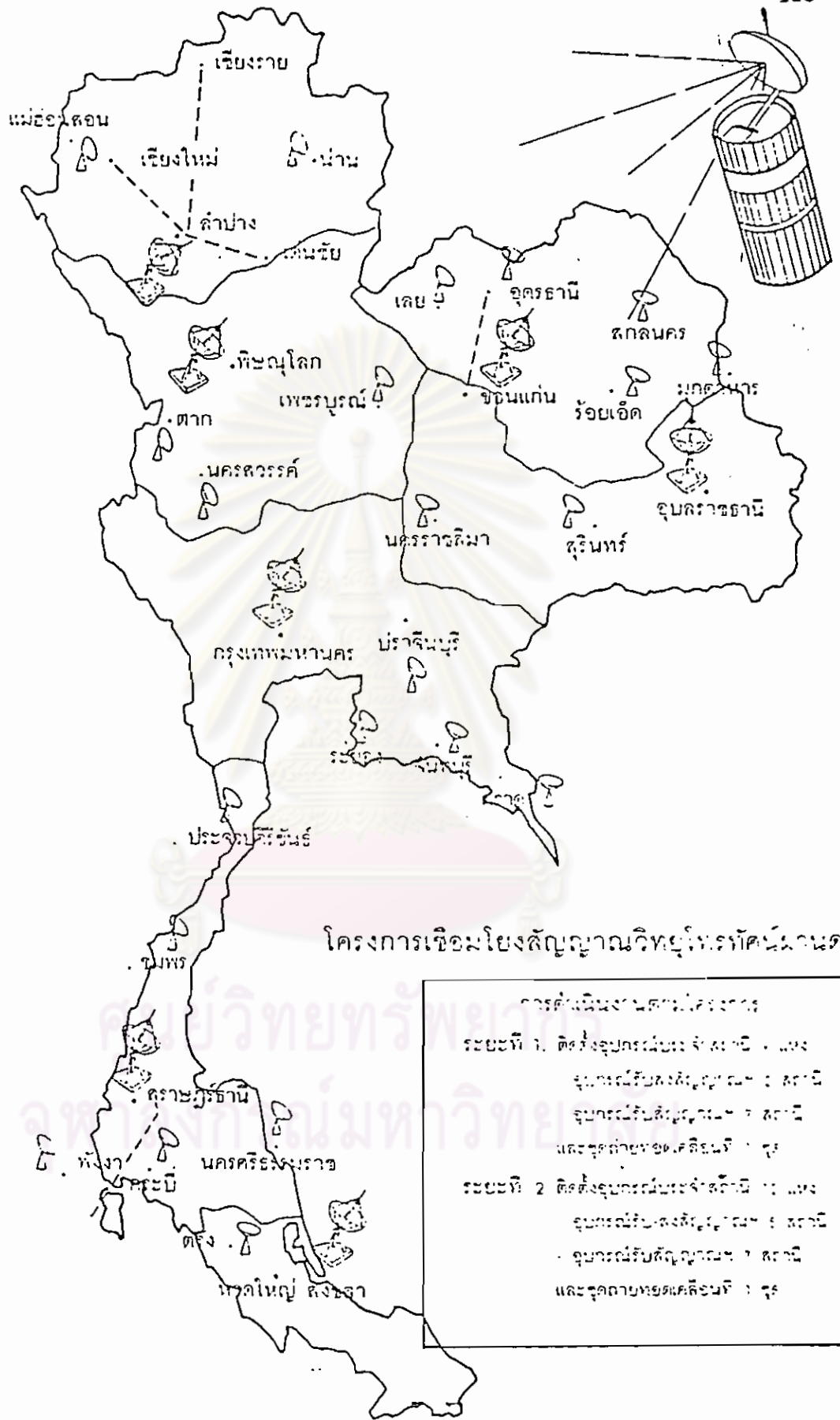
กรมประชาสัมพันธ์ได้จัดทำโครงการขยายบริการวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศ เสนอต่อคณะรัฐมนตรีและได้รับความเห็นชอบเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2528 รายละเอียดของโครงการจะมีการจัดตั้งและปรับปรุงสถานีเครื่องส่งวิทยุโทรทัศน์จำนวน 24 แห่ง แต่เนื่องจากโครงการดังกล่าวนี้เป็นระบบการเชื่อมโยงสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ไปยังสถานีต่าง ๆ ผ่านเส้นทางไมโครเวฟภาคพื้นดิน ซึ่งต้องใช้เงินงบประมาณในการลงทุนสูง และต้องใช้เวลานานในการจัดสร้างระบบไมโครเวฟ ประกอบกับได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2529 เกี่ยวกับการดำเนินกิจการโทรทัศน์แม่ข่าย ช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์ว่า จะดำเนินการจัดส่งโดยระบบดาวเทียมก็ได้กรมประชาสัมพันธ์จึงได้จัดทำโครงการเชื่อมโยงสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศผ่านดาวเทียม และได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2533 โดยเข้าช่องปาลาปาของประเทศอินโดนีเซีย โดยได้ทำการติดตั้งอุปกรณ์สัญญาณเสร็จสิ้นตามโครงการเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2535 การเชื่อมโยงสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศผ่านดาวเทียมนี้ อำนวยประโยชน์ให้ประชาชนทั่วทั้งประเทศสามารถรับชมข่าวสารจากสถานีวิทยุโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ได้ชัดเจน และขยายอาณาเขตการรับฟังมากขึ้นกว่าเดิม

ถึงแม้จะได้พยายามปรับปรุงทางด้านเทคนิคอยู่เสมอ แต่ปัญหาใหญ่ในการดำเนินงานของสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 ก็คือการขาดแคลนเงินทุนในการดำเนินงาน การดำเนินกิจการโทรทัศน์เป็นสิ่งที่ต้องลงทุนมากทั้ง hardware และ software แต่กรมประชาสัมพันธ์ดำเนินกิจการโดยอาศัยเงินงบประมาณอย่างเดียว รัฐบาลไม่อนุมัติให้มีการโฆษณาสินค้าเพื่อนำเงินมาดำเนินงานได้ การคอยเงินงบประมาณซึ่งต้องวางแผนและเสนอของบประมาณล่วงหน้าเป็นปี ตลอดจนการเบิกจ่ายตามระเบียบกระทรวงการคลังทำให้ได้เงินมาล่าช้าไม่ทันการในการปรับปรุงทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์และรายการ ตัวอย่างเช่น กว่าจะได้รับอนุมัติงบประมาณราคาของก็ขึ้นไปจนไม่สามารถซื้อได้ หรือในการซื้อรายการดี ๆ ถ้าซักรับแค่เพียงไม่กี่วันก็อาจพลาดโอกาสให้แก่สถานีอื่นได้ นอกจากนี้ จุดประสงค์ของการตั้งสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 เพื่อบริการงานประชาสัมพันธ์ของรัฐ และบริการการศึกษาให้แก่ประชาชนรายการการศึกษาที่ให้บริการนี้ส่วนใหญ่เป็นรายการของสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัย กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งต้องจ่ายเงินค่าเช่าเวลาให้แก่สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 แต่สถานศึกษาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ติดค้างเงินค่าเช่าเวลาของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 เป็นจำนวนมาก บางแห่งเกินปีละ 30 ล้านขึ้นไป และยากลำบากต่อการทวงถาม เนื่องจากเป็นหน่วยราชการด้วยกัน มีระเบียบให้ออกอากาศก่อนแล้วจึงเรียกเก็บเงินค่าเช่าเวลาภายหลังจึงทำให้หนี้สินพอกพูนยิ่ง ๆ ขึ้น

รัฐบาลได้พยายามช่วยเหลือด้วยการหามาตรการเพื่อเร่งรัดหนี้สินจากหน่วยราชการดังกล่าว นอกจากนี้ยังคิดหาวิธีการอื่น ๆ ที่จะช่วยให้สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ดำเนินกิจการต่อไปได้โดยไม่มีโฆษณา เช่นในสมัย คุณหญิงสุภัตตรา มาศดิตถ์ เป็นรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีควบคุมดูแลกรมประชาสัมพันธ์ ก็ได้ตั้งมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ รับเงินบริจาคเพื่อนำเงินรายได้มาดำเนินการด้านรายการที่เป็นประโยชน์บริการกลับคืนสู่ประชาชน

ในสมัยของ นายมีชัย วีระไวทยะ รัฐมนตรีว่าการสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้มีหน้าที่ควบคุมดูแลกรมประชาสัมพันธ์ได้หาแนวทางที่จะช่วยเหลือสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 หลายนประการ เช่น ติดต่อผู้เชี่ยวชาญจาก Asia Foundation มาสำรวจสถานภาพและวางแผนปรับปรุงสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 นอกจากนี้รัฐบาลยังได้แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบายและกำกับดูแลการบริหารสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 ประกอบด้วยข้าราชการระดับผู้บริหารของกรมประชาสัมพันธ์ ข้าราชการในกระทรวงอื่น ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจ อาจารย์มหาวิทยาลัย และนักธุรกิจจำนวนหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการบริหารงานสมัยใหม่ และจัดหาเงินบริจาคแก่สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 เป็นประการสำคัญ และยังได้ดำเนินการให้องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) นำเงินรายได้ร้อยละ 10 มอบให้สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานอีกด้วยโดยหวังว่าการดำเนินการดังกล่าวนี้จะทำให้สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการต่อไปได้เพื่อบริการการประชาสัมพันธ์ของรัฐ และการศึกษาของประชาชนโดยไม่ต้องมีโฆษณา เช่นเดิม

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการเชื่อมโยงสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ภาคพื้นดิน

การดำเนินงานตามโครงการ
 ระยะที่ 1 ติดตั้งอุปกรณ์รับส่งสัญญาณ ๒ สถานี และ
 อุปกรณ์รับส่งสัญญาณ ๓ สถานี
 และชุดถ่ายทอดเคลื่อนที่ ๑ ชุด
 ระยะที่ 2 ติดตั้งอุปกรณ์รับส่งสัญญาณ ๓ สถานี และ
 อุปกรณ์รับส่งสัญญาณ ๓ สถานี
 และชุดถ่ายทอดเคลื่อนที่ ๑ ชุด

ภาพยนตร์

เมื่อแรกตั้งกองการโฆษณาขึ้น รัฐบาลได้ตระหนักว่าภาพยนตร์เป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งของการโฆษณา โดยสามารถใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการอบรมฝึกสอน และสามารถโฆษณาให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนและบ้านเมือง โดยนำสิ่งที่ดี ๆ มาเผยแพร่ไปยังต่างประเทศ ภาพยนตร์เป็นสิ่งที่มียุทธพลสามารถชักจูงโน้มน้าวใจผู้ดูให้คล้อยตามไปได้โดยไม่รู้สึกรัดตัว ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2476 โดยยกฐานะกองการโฆษณาขึ้นเป็นสำนักงานโฆษณาการ จึงได้ตั้งแผนกภาพยนตร์ให้สังกัดกองเผยแพร่ความรู้ แต่งานภาพยนตร์เป็นงานที่ต้องอาศัยการลงทุนมาก เพราะเครื่องมือในการถ่ายทำภาพยนตร์มีราคาแพง ทั้งผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านนี้ยังมีไม่เพียงพอ เมื่อมีการปรับปรุงจัดระเบียบราชการสำนักงานโฆษณาการใหม่ ในปี 2480 จึงได้ยุบเลิกแผนกภาพยนตร์และให้การควบคุมภาพยนตร์ของเอกชนในประเทศอยู่ในอำนาจหน้าที่ของกรมตำรวจ

เนื่องจากความสำคัญของภาพยนตร์ที่จะสามารถช่วยเผยแพร่ประเทศไทยไปยังต่างประเทศและช่วยในการโฆษณาในประเทศ กรมประชาสัมพันธ์จึงกำหนดให้มีหน่วยงานนี้ขึ้นใหม่ในกองวิชาการ เพื่อให้ทำหน้าที่ในการบันทึกเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เก็บไว้ เช่น งานพระราชพิธี งานรัฐพิธี สำหรับนำมาเผยแพร่ตามโอกาสอันควรต่อไปทั้งยังได้จัดส่งไปให้สำนักแถลงข่าวไทยในต่างประเทศของกรมประชาสัมพันธ์นำไปเผยแพร่ด้วย ภาพเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตเหล่านี้เป็นมรดกอันล้ำค่าทางประวัติศาสตร์สำหรับอนุชนรุ่นหลังจะได้ศึกษาค้นคว้าถึงเรื่องราวในอดีตต่อไป

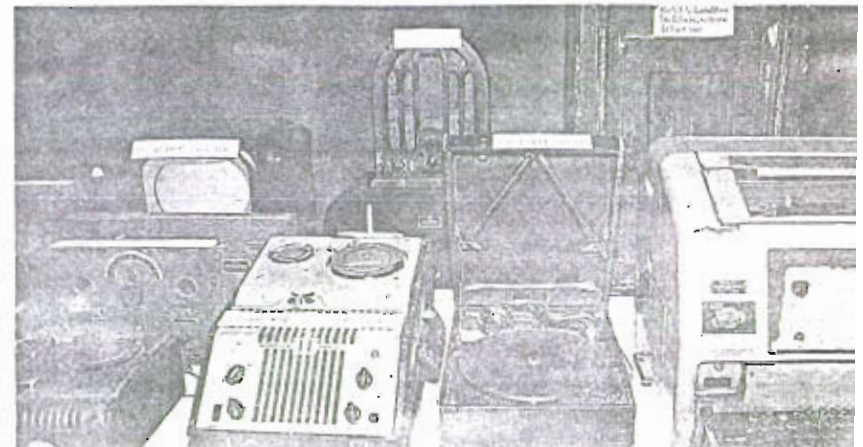
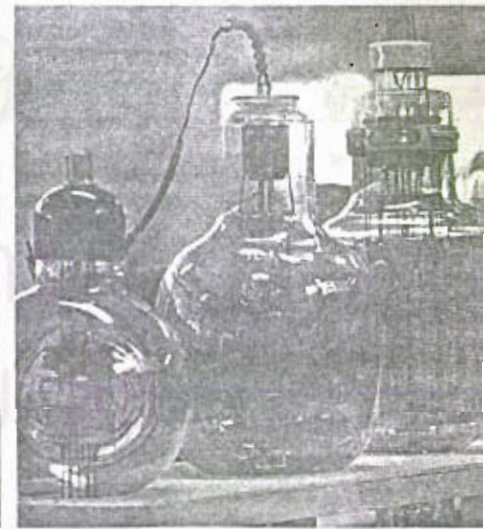
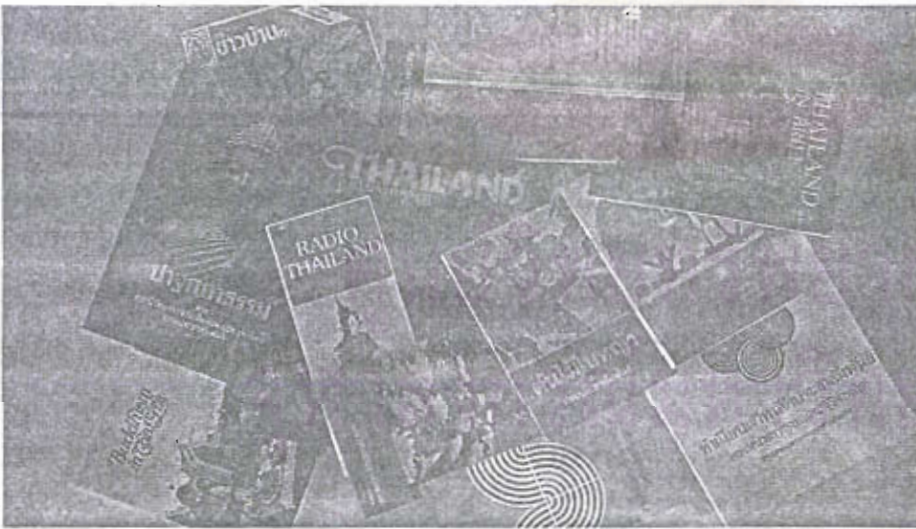
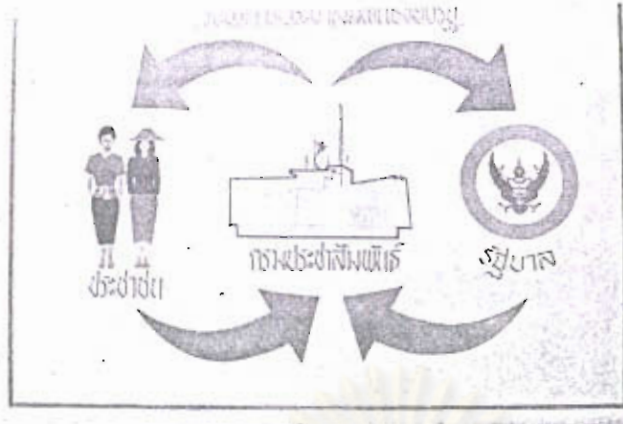
ปัจจุบันงานด้านภาพยนตร์ขึ้นอยู่กับ กองผลิตโสตทัศนูปกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่ในการผลิตทั้งภาพยนตร์ ภาพนิ่ง ภาพสไลด์ และงานศิลปกรรมอื่น ๆ งานภาพยนตร์นั้นนอกจากจะบันทึกเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ แล้ว ยังได้ผลิตภาพยนตร์สารคดีเพื่อการเผยแพร่ประเทศไทยไปยังต่างประเทศ เช่น การร่วมมือแลกเปลี่ยนภาพยนตร์สารคดีกับกลุ่มประเทศอาเซียน

นอกจากงานภาพยนตร์ที่ผลิตเองแล้ว กองผลิตโสตทัศนูปกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์ยังมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลและอำนวยความสะดวกแก่บริษัทต่างประเทศที่ขอมาถ่ายทำภาพยนตร์ในประเทศไทยอีกด้วย

สื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ ที่กรมประชาสัมพันธ์ใช้เป็นช่องทางในการติดต่อส่งข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนยังมีอีกหลายชนิด เช่น ภาพสไลด์ประกอบเสียง และ เคเบิลทีวี กรมประชาสัมพันธ์เป็นเจ้าของเคเบิลทีวีสองช่อง แต่ปัจจุบันยังไม่ได้ดำเนินการด้านเคเบิลทีวีเนื่องจากยังมีอุปสรรคปัญหาข้อขัดข้องหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นหน่วยงานของรัฐบาลทำให้มีปัญหาเรื่องงบประมาณ ารายรับรายจ่าย สำหรับการดำเนินการกิจการเชิงธุรกิจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media)

สื่อเฉพาะกิจเป็นสื่อที่กรมประชาสัมพันธ์ใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารไปยังประชาชน ในกรณีที่มีเหตุด่วน เหตุจำเป็น หรือมีความประสงค์ที่จะทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นการเฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในการส่งข่าวสารข้อมูลดังกล่าวนี้ อาจจะส่งทางสื่อเฉพาะกิจเพียงอย่างเดียว หรืออาจใช้สื่อเฉพาะกิจร่วมกับสื่ออื่น ๆ สื่อเฉพาะกิจดังกล่าวนี้ได้แก่ สื่อบุคคล การจัดนิทรรศการ การแสดง การดนตรี การท่องเที่ยว เป็นต้น

สื่อบุคคล

สื่ออีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสื่อประเภทอื่น เป็นสื่อที่กรมประชาสัมพันธ์ใช้มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกรมและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ สื่อบุคคล

กรมประชาสัมพันธ์หรือสำนักงานโฆษณาในขณะนั้นเล็งเห็นว่าการโฆษณาโดยทางเอกสารยังไม่เป็นการเพียงพอ เพราะยังมีผู้ที่ไม่รู้หนังสืออยู่ในประเทศอีกมากจึงได้จัดให้มีแผนกปาฐกถาอยู่ในกองเผยแพร่ความรู้ ให้เจ้าหน้าที่ในแผนกนี้ออกไปแสดงปาฐกถาให้ประชาชนได้รู้ข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

นายไพโรจน์ ชัยนาม อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ กล่าวว่า³⁷

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ประชาชนยังไม่เข้าใจระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ ชาวบ้านบางคนเข้าใจว่าเป็นลูกของพระยาพลช้าง เป็นลูกของหลวงประดิษฐ์บ้าง อะไรต่าง ๆ นานา ซึ่งผมคิดว่าเราควรจะได้มีหน่วยปาฐกถาออกไปอธิบายให้ประชาชนเข้าใจในเรื่องนี้ จึงได้จัดให้มีหน่วยปาฐกถาขึ้น จำได้ว่าปลายปี 2476 ก็เริ่มมีหน่วยปาฐกถาแล้ว

³⁷ สัมภาษณ์ ไพโรจน์ ชัยนาม, อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์, โดย อรุณ งามดี, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนการประชาสัมพันธ์, วันที่ 6 และ 15 พฤษภาคม 2515.

ในขณะนั้นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องชี้แจงให้ประชาชนทราบคือเรื่องรัฐธรรมนูญ กรมประชาสัมพันธ์ได้ระบุไว้ในภารกิจของแผนปฎักฎาว่า³⁸

จะต้องเลือกเฟ้นเรื่องที่สำคัญไปแสดงเสียก่อนเป็นชั้นๆ ซึ่งได้แก่เรื่อง การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ความเจริญ และความเปลี่ยนแปลงในระบอบประชาธิปไตย ฯลฯ ส่วนความรู้เรื่องอื่นนั้นก็จะได้แสดงตามโอกาสหรือกระทำต่อไปในชั้นหลัง

จังหวัดที่เลือกไปแสดงปฎักฎาก่อนคือจังหวัดที่ราษฎรส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษาและจังหวัดชายแดน นอกจากนี้การไปปฎักฎาทุกครั้งในแต่ละจังหวัดก็นำรัฐธรรมนูญจำลองไปประดิษฐาน และนำภาพรัฐธรรมนูญไปแจกจ่ายให้แก่ประชาชนอีกด้วย

ปัจจุบันงานนี้คือหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ ขึ้นอยู่กับกองวิชาการ มีหน้าที่ ดำเนินการประชาสัมพันธ์โดยตรง เผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ทางวิทยาการต่าง ๆ กับประชาชนในชนบท ในลักษณะของการออกเยี่ยมเยียน ประชุมชี้แจง ฉายภาพยนตร์ เผยแพร่เอกสารแผ่นภาพ และจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ ดำเนินการทางจิตวิทยา ประชาสัมพันธ์นโยบายและผลงานของรัฐบาล ติดตามผลงานของรัฐบาลด้วยการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ รับฟังความคิดเห็น การร้องทุกข์และร้องเรียนจากประชาชน เตือนประชาชนให้คำนึงถึงภัยของลัทธิฝ่ายตรงกันข้าม กระตุ้นให้ตระหนักถึงความ เป็นไทย ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์³⁹

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁸ กรมประชาสัมพันธ์, กิจการและวิธีปฏิบัติราชการของสำนักงาน โฆษณาการ, หน้า 49.

³⁹ งานประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่, กรมประชาสัมพันธ์รบบอบ 55 ปี, หน้า 56.

วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์

สื่ออีกประเภทหนึ่งของกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งมีชื่อเสียงและรู้จักกันดี คือ ดนตรีกรมประชาสัมพันธ์มีทั้งวงดนตรีไทยและวงดนตรีสากลที่เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป

วงดนตรีไทยของกรมประชาสัมพันธ์ตั้งขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2481 โดยรวบรวมข้าราชการมาเล่นกันเอง ยังไม่ได้ตั้งขึ้นเป็นหน่วยงานของราชการ ขณะนั้นวงเครื่องสายไทยมีอยู่ไม่กี่วง วงเครื่องสายไทยของกรมประชาสัมพันธ์ได้แสดงออกงานต่าง ๆ ทั้งการออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและงานต่าง ๆ จนมีชื่อเสียงต่อมาในปลายปี พ.ศ. 2481 จึงได้มีแผนกดนตรีไทย สังกัดกองกระจายเสียงในประเทศไทย

วงดนตรีสากลของกรมประชาสัมพันธ์ก็ได้จัดตั้งขึ้นไว้เรียกว่าวงดนตรีไทย โดยอธิบดีคนเดียวกันคือ นายวิลาศ โอสถานนท์ โดยรวบรวมนักดนตรีมาจากกรมศิลปากร มาสังกัดแผนกการวิทยุกระจายเสียงซึ่งเพิ่งโอนมาจากกรมไปรษณีย์โทรเลขมาอยู่กับสำนักงานโฆษณาการ มีครูเอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวง วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ได้ใช้ชื่อต่าง ๆ ในการบรรเลงตามโอกาสต่าง ๆ เช่น วงดนตรีกรมโฆษณาการ วงดนตรีสุนทราภรณ์ วงดนตรีโฆษณาสาร วงดนตรีสังข์สัมพันธ์ เป็นต้น วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ได้แต่งและบรรเลงเพลงตามเหตุการณ์ของบ้านเมืองมาหลายยุคสมัย เช่น เพลงปลุกใจ เพลงโฆษณาชักชวน เพลงส่งเสริมวัฒนธรรมไทย เป็นต้น

วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ทั้งวงเครื่องสายไทยและวงสากลยังได้บรรเลงร่วมกันเป็นวงผสม ตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ในรัชกาลที่ 7 ว่า ดนตรีไทยกับดนตรีสากลควรจะเล่นรวมกันได้⁴⁰ นับเป็นวงดนตรีผสมวงแรกของไทย เพลงผสมเพลงแรกก็คือเพลงกระแต ต่อมาก็มีเพลงผสมตามมาอีกหลายสิบเพลง

⁴⁰ วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์, กรมประชาสัมพันธ์ครบรอบ 55 ปี, 2531, หน้า 22.

วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่กรมประชาสัมพันธ์ใช้ในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์มีบทบาทมากในภารกิจหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในปี 2483 เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ได้ประพันธ์เพลงบรรเลงออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเพื่อปลุกใจ ปลอบขวัญ และโฆษณาชักชวนให้ประชาชนชาวไทยเกิดความรักชาติ เช่น เพลง ฉันคนไทย แผ่นดินของไทย เพื่อชาติ

ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายสร้างชาติ กรมประชาสัมพันธ์ก็ได้ประพันธ์เพลงชักชวน โน้มน้าวใจให้ประชาชนมีความรักชาติ และวัฒนธรรมของชาติ เช่น เพลง เข็ญสววมหวก บั้วงาม ดอกไม้วัฒนธรรม สาวสมัยใหม่

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 การบันเทิงต่าง ๆ แทบจะไม่มีอยู่เลย รัฐบาลได้ใช้วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ในการปลอบขวัญ ปลุกใจประชาชน ด้วยการบรรเลงเพลงทั้งเพลงเก่าและเพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ เช่น เพลงทหารไทย วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ได้กลายเป็นความบันเทิงอย่างเดียวสำหรับประชาชนที่หลงเหลืออยู่ในยามสงคราม

นอกจากนี้วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ยังได้ประพันธ์เพลงเพื่อส่งเสริมอาชีพของประชาชน เช่น เพลง เลี้ยงปลา กลิกรไทย รำวงกรรมกร สหกรณ์

ปัจจุบันกรมประชาสัมพันธ์ได้ใช้วงดนตรีบรรเลงเพื่อให้ความบันเทิงแก่ประชาชน และเรียกร้องความสนใจในการนำรายการต่าง ๆ เช่น การอภิปราย การบรรยาย การสนทนา เพื่อให้ความรู้ทั้งด้านวิชาการและสารานุกรมในหอประชุมกรมประชาสัมพันธ์ และสถานที่อื่น ๆ วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ได้ช่วยอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมไทย รณรงค์ในเรื่องที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือความเดือดร้อนในสังคมไทย กรมประชาสัมพันธ์เคยใช้วงดนตรีในการหล่อหลอมจิตใจของคนไทย สร้างความสามัคคี ปลุกเร้าสำนึกในความรักชาติอย่างได้ผล แต่ปัจจุบันความนิยมของประชาชนที่มีต่อวงดนตรีของกรมประชาสัมพันธ์ได้ลดน้อยถอยลง เนื่องจากปัจจุบันมีวงดนตรีที่มีชื่อเสียงมากมายในประเทศ การแสดงดนตรีเปลี่ยนรูปแบบไปไม่ใช่ความบันเทิงอย่างเดียวแต่มีการแข่งขันกันในเรื่องธุรกิจการค้ามากขึ้น มีเทคนิคต่าง ๆ ในการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนวิวัฒนาการของสื่อที่รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป จากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง จากสังคมครอบครัวไปสู่สังคมเศรษฐกิจ แนวดนตรีแบบกรมประชาสัมพันธ์จึงไม่เป็นที่นิยมของผู้ฟังอีกต่อไป แต่กรมประชาสัมพันธ์ก็ยังคง

ใช้วงดนตรีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ทางหนึ่ง แม้ว่าจะไม่เน้นความสำคัญของสื่อด้านนี้เช่นสื่ออื่น ๆ ทั้งนี้เป็นไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป

การท่องเที่ยว

สื่ออีกชนิดหนึ่งที่นำกล่าวถึงคือ การท่องเที่ยว ซึ่งได้โอนมารวมกับกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2494 จากสำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคมและได้ออกจากกรมประชาสัมพันธ์ไปตั้งเป็นหน่วยงานอิสระขึ้นใหม่ในฐานะรัฐวิสาหกิจ ในชื่อ "องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย" เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2503

การโอนสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวจากสำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคมมาขึ้นกับกรมประชาสัมพันธ์นั้น เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชนิดหนึ่ง ดังได้กล่าวไว้ในหนังสือของการโฆษณาการว่า⁴¹

การจัดการท่องเที่ยวหรืออีกนัยหนึ่ง การทิวริสม์ นั้น ย่อมเป็นส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับการโฆษณาประเทศ และนอกจากนี้ ยังมีผลดีโดยที่ทำการรายได้ให้แก่ประเทศด้วย

สมจิตต์ สิทธิไชย ให้สัมภาษณ์ว่า⁴²

สำนักงานท่องเที่ยวเป็นแผนกเล็ก ๆ อยู่ในกรม ท่านผู้หญิงนวลผ่อง เสนาณรงค์ เป็นหัวหน้า เป็นคล้าย ๆ แผนกนำเที่ยว เป็นหน่วยงานเล็ก ๆ ของกรม งบประมาณก็น้อย เมื่อท่านผู้หญิงออกไปแล้ว อธิบดีสุจริตก็บอกให้ไปรักษาการ พร้อมทั้งบอกว่า ไม่ต้องเป็นกังวลใจ เพราะกำลังจะยุบอยู่แล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴¹ กรมประชาสัมพันธ์, กิจการและระเบียบปฏิบัติราชการของสำนักงานโฆษณา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2480), หน้า 16.

⁴² สัมภาษณ์ สมจิตต์ สิทธิไชย, อดีตผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และอดีตผู้อำนวยการกองข่าวต่างประเทศ, วันที่ 27 พฤศจิกายน 2534.

เมื่อไปรับงานก็ไปศึกษาว่าทำไมถึงจะต้องยุบ ควรจะปรับปรุงอย่างไร ได้เห็น เอกสารที่ทำานผู้หญิงทำไว้ว่างานนี้ไม่ควรจะอยู่อย่างนี้ ควรเป็นองค์กรอิสระ เพื่อความคล่องตัวในการดำเนินงาน การดำเนินงานแบบราชการ คน เงิน มี น้อย ชยับไม่ได้ อ่านโครงการดูแล้วเห็นว่าดีน่าจะสานต่อ ก็ไปเรียนอธิบดีสุรจิต ซึ่งก็ได้รับคำตอบว่า อาจจะทำก็ทำไป จึงเริ่มเคลียร์งานขอเป็นสมาชิก สมาคมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ โดยขอยกเลิกหนี้ค้างชำระของกรม ประชาสัมพันธ์ 5 ปี เมื่อเขาอนุมัติแล้วก็ได้เดินทางไปประชุมร่วมที่ประเทศ สิงคโปร์ และชักชวนให้หัวหน้าประเทศต่าง ๆ ช่วยเขียนโครงการตั้งเป็นหน่วยงานอิสระ ได้มาเขียนกันที่โรงแรมเอราวัณ 3 วัน แสดงเหตุผลด้วยตัวเลข รายได้เข้าประเทศ คนมาเที่ยวได้เงินเพิ่มขึ้นทุกปี ถนนหนทางก็ดีขึ้น อะไรก็ พัฒนาขึ้น ยกตัวอย่างให้เห็นจากประเทศอื่น ๆ เกษตรกรรมผลิตผลตกกลบทุกปี แต่การท่องเที่ยวมีแต่จะเพิ่มขึ้น ได้รับการสนับสนุนจากรัฐมนตรีต่างประเทศ นายถนัด คอมันตร์ และรัฐมนตรีพาณิชย์ นายโชติ คุณะเกษม ที่จะสนับสนุน ในคณะรัฐมนตรี ในที่สุดโครงการนี้ก็ผ่าน

กรมประชาสัมพันธ์ได้พิจารณาเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็น ประเทศไทยมีสถานที่สวยงามวิจิตรนิสิตาร์ไม่น้อยไปกว่าประเทศอื่น ๆ และการนำเที่ยวเป็น สื่อประชาสัมพันธ์ที่ดี ให้ทั้งความรู้เรื่องราวของประเทศ ทั้งยังเป็นกาเพิ่มพูนรายได้ ให้แก่รัฐเป็นจำนวนไม่น้อย จึงได้เสนอโครงการ หลักการ พร้อมด้วยความเห็นไปยัง คณะรัฐมนตรี เห็นควรจัดตั้งโครงการท่องเที่ยว โดยร่วมมือกับสถาบันและองค์การ ต่าง ๆ ของเอกชน คณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้วลงมติเห็นชอบกับข้อเสนอดังกล่าว จึง ได้แต่งตั้งกรรมการวางโครงการจัดตั้งองค์การทศนาจรขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาร่าง โครงการเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยมีอธิบดี และรองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์เป็นกรรมการ ร่วมอยู่ด้วย ในเวลาต่อมาได้มีการจัดตั้งองค์การดังกล่าวขึ้นมีชื่อว่า "องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย" และหน่วยงานส่วนหนึ่งของกรมประชาสัมพันธ์ คือ สำนักงานท่องเที่ยว ก็ได้โอนไปอยู่กับองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2503